

ה.

ט.

חבר, נזכר איזה פעמים במקרא. חבל מרה זכריה ב-ה, ויסדכך בחבל ש"ב ח-ב, וארמתיך בחבל החלק עמוס ז-ו, ובמשנה כ"ב פ"ז מ"ג מדה בחבל אני סוכר לך, והוא מדה בלתי קצובה. אכן לענין תחומין, עירובין פ"ה מ"ב אמרו שאין מורדין אלא בחבל של ג' אמה, ועיין בנמרא שם שסמכוה אקרא.

חדש. נקרא כן: א) יום ראשון של חרוש הירח (נאי-טאנד) כמו סחר חדש ש"א כ-ב. ב) מועד תקיפת הירח סכוב שלם כמעגלה (שהוא כ"ט י"ב תשצג) כמו החדש הזה לכם ראש חדשים שמות יב, ב, אך לפי שאמרו מגילה ה, ב ימים אתה מחשב לחדשים, ואי אתה מחשב שעות לחדשים, לכן אנו חושבים כל חדש או כ"ט או ל' ימים שלמים, עיין רמב"ם הל' קה"ח רפ"ח. וכ' התוס' כתובות ע"א, א ד"ה ר"י, ומגדרין י"א, א ד"ה רשב"ג, וחדש רקרא הוא שלשים יום ולכן ב' המנ"א ס' של"ט סק"ט, דלא נראה לו מה שב' הב"ח (הובא גם בש"ך יוד"ע ס' ש"ה סקי"ט) דאם מלאו לכבוד כ"ט יום יב"ש השצ"ג חלקים ביום ו' [בהשכמה] (כן הוא גם בש"ך, והמנ"א השמים מלת בהשכמה, ועיין לקמן) אפשר לפרות. ועיין בגן המלך יוד"ע כלל כ"ו. סע"ו, שגם הוא תמה על דינו של הב"ח, הרי ימים אתה מחשב ולא שעות קבו ואני אומר כי דינו של א"ו הב"ח אמה (ואם לא כמעמי') דהב"ח התנה שיכלו הכמ"י יב"ש השצנ"ח ביום י' בהשכמה, והש"ך כתב ע"ו דבהשכמה לאו דוקא ולענ"ד האי בהשכמה דוקא היא, ומרא סייע' לא"ו הב"ח לכוון הדברים להלכה, דהנה קי"ל, מוע"ק י"ט וש"ע יוד"ע ס' שצ"ט סע"ג דמקצת היום ככולו, ורק פשוט דגמרי רבנן בכורות ט"ב, כד חדש סוכר מדרב"ה מה התם ולמעלה אף כאן נמי למעלה לא אמרינן על יום האחרון שיהא מקצתו ככולו, אכן בהתחלת היום דליכא מיעוטא, דינא הוא ככ"ט דמקצתו ככולו, ומעתה מי שכלו לו כמ"י יב"ש השצנ"ח ביום ו' בהשכמה רצ"ל בהתחלת היום, עכ"ח שנולד ביום ד' השצנ"ח קודם הלילה, ועברו עליו עם מקצת יום ד' שבו נולד ל' יום עד יום ו' בקר, ושפיר נקרא יום ו' יום ל"א, וראוי לפרה"כ קב"ו. ועיין כ"ס יוד"ע ס' קנא שדגאון רע"א והגרמ"ם נסתפקו מהו דעת המנ"א בכעין זה (והלשון שם קשה הבנה) והתימא שלא נתעוררו שוהו דינו של הב"ח אשר המנ"א חולק עליו. — חסר. נזכר א"פ בתנ"ך והוא מדה יבש גדולה, מחוקת עשר איפות כמו שנאמר יחזקאל טה—אעשירית החומר האופר, או עשר בתים כמו שנאמר שם—יד עשר כתיב חסר יש ה אל הכור, ע"ע וערך איפה. —

מבע. מבעה. מבעין. כשעלו מן הגולה היו שוקלין... מבעין שקלים פ"ב מ"ה, ובירוש' שם ה"ג אמרו ע"ו: מבעין פלגות סלעים, וכן איתא שם לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף, ונפל לכא"א מהם מבעה, לפיכך יהיו כא"א שקלו מבעה, [ובפסיקתא דר"כ פ"ש איתא: מבע, וכ"ה בס' זוהר פ' תשא] הרי שמבע או מבעה, הוא חצי שקל (בקע), וכ"כ רב"ם שבקע משקלו, בראשית כד-כב, ה"י מבע מתקלי', אבל אין כן בת"י שלפנינו, ומצאתי כן בתרגום השמונים שם, וכן תרגם שמוה לח-כו בקע לגלגלת מבי (= מבע) לגלגלת, ובענפי יהורא כבוה"ל: עיי' ערוך ע' מבע, ות"י בשקל הקדוש במילעא דמיבעא בקודשא—אבל לא נמצא בערוך שום פי' על מלת מבע, רק הביא את הירוש' הגל'. ומה שהביא מהת"י הובא כבר במוה"ע, אכן אין ענינו לכאן, וז"ל מוה"ע (אחרי שהביא שתרגום של בקע הוא טפע): ופעמים הוא, שם כללי' בשקל הקדוש ת"י במילעא דמיבעא דקודשא, הרי דלא על הא שנקרא הבקע מבע הביא את התרגום, רק על הא דלפעמים הוא שם כללי'.

* מורנש. המורנש (Tournais) היא סמבע צרפתית נקראת כן ע"ש העיר (Tours) ולפי שהי' חקוק עליה צלב (eroux, crous gras) לכן נקראת, לד"ק, כל"א גראשין (Groschen) ומזה בל"ע גדול ע"ע, וכ' הכפופ"ה דף ס"ד שני מורנש הם זקוק. נמצאת האונקיא, שהוא 1/8 זקוק, שוה 6 1/4 מורנש. ואחרי שהסלע—או השקל—לדעת רש"י הוא חצי אונקיא יהי' שוה 3 1/8 מורנש, והוא מכון למה שב' ב"ח משמו ע"ע דינר פרושי, עוד כ' הרב בכפופ"ה שהמורנש לכן הלו, ה"י שוה י"ב מורנש דקים, שנקראו בלשון העברים פשוטים דקים וכי כל פשוט דק יהי' 1/4 אשטרלין (ממבע כסף) נמצא שהמורנש לכן שוה ג' אשטרלין, והזקוק (3 x 60) = 180. וכ"כ הרא"ם מלונדרש הוכרתו בע' סלע שהליטרא (שכפי הנראה כונתו לבת ה"טז אונקיות) היא שלש מאות אשטרלין נמצא הזקוק בן ח' אינקיות 150 אשטרלין. ולפ"ו הסלע הוא (3 1/8 x 3) = 9 3/8 אשטרלין, או (3 1/8 x 12) = 37.5 פשוטים דקים (מורנשים דקים) ורש"י כ' שמשקל הדינר כמשקל זהב של ב' פשוטים ומחצה, דהיינו י' פשוטים לסלע ע"ע?—וסבור הייתי לאמר שכונתו למשקל הפשוטים הדקים (ולא לשוים). אבל לפי מה שב' הכפופ"ה שם הפשוט הדק הוא המטבע מלגוירש שזכר בעה"ע א"ב אין משקלו רק כ"ב ג"ח (עיין בעה"ע וערך פשיטא) וא"ל שלוה כוון רש"י, ועכ"ח שקורא פשוט להאשטרלין הנ"ל כמו שקורא אותו המנח"י ועוד רבים, וכי ביסויו ה"י המורנש לבן

קבו) ומה שב' הש"ך דאשכחן טובי בש"ם זמסקים ל' יום שוה רק חדש (כ"ס יום) אין זה, לדעתי, ענין לכאן, שנאמר בקרא חדש, והוא לדעת התוס' לעולם ל' יום. — קבו"י ועיין ארז"ת קיצור כללי ת"כ ס"י קכג קכד שב' על הבי' והרמ"א: דוח ה' נוססה בקרבם להיות, לשונם" מכון להלכה בלי כונת הכתוב. ועיין פ"ת אה"ע ס"ו יז ס"ק קלד שהשתמש גם הוא בזה ליישב דברי א"ו הב"ח גופא בענין אחר.

לבן שזה 3,2 אשמרלין, (דהיינו 160 אשמרלין לזקוק) ושפיר הוה הסלע $10 = 3\frac{1}{8} \times 3,2$ אשמרלין. — וע"ע סלע מה שהבאתי בשם התשב"ץ בזה. והנה גם הכפופ"כ' שזקוק של רש"י ה' שזה 160 אשמרלין (למען כוון את השיעור י' פשוטים לחצי אונקיא) אבל הוא כ' שהי' שזה $53\frac{1}{8}$ מירנש (היינו ע"פ מה שבימיו לא הי' המירנש שזה יותר מן ג' אשמרלין) וא"כ תהי' החצי אונקיא (=סלע לדעת רש"י) שזה אל $16:53\frac{1}{8} = 3\frac{1}{8}$ מירנש, וזה לא ישתוה לשיעור שכ' רי"ח משמו (שהוא רק $3\frac{1}{8}$ מירנש) שזכרתי לעיל.

ודע שגם המנח"י כ' פ' וישב ופ' משפטים שהזקוק הוא 160 פשוטים. אכן בשיעור המירנש קשה להוציא משם דבר ברור, כי פעם כתב שכ' מירנש הם $62,5$ אשמרלין, נמצא המירנש $3\frac{1}{8}$ אשמרלין, ופעם כותב ש' מירנש הם ל' אשמרלין נמצא המירנש הוא רק 3 אשמרלין. ובאמת כל הדברים שם משובשים כדפוס עד כי קשה לכוון איך יצא הדברים מפי הרב המחבר. —

טרטון. מטרטון. כמה הוא שיעורן של כוסות, רא"א מטרטון ורביע, ירוש' שבת פ"ח וש"נ, ולפני רב"מ, כפה"ג, לא הי' כתוב ורביע, ולכן כ': בל"י רביעית, וכונתו אל $\sigma\sigma\alpha\rho\tau\epsilon\upsilon\omega$ היוני שהי' $\frac{1}{4}$ קסעסמען ($\frac{1}{4}$ לוג). והמפרשים פירשו לפי גרסתנו שמיטרטון ורביעית הוא רביעית, וא"כ יהי' המיטרטון רק $\frac{4}{5}$ רביעית, ולא מצאתי מוכר מטרטון כזה, ואולי שאלת הירוש' "כמה שיעורן של כוסות", הוא "כמה יין בעיני לד' כוסות", שאם נמוג במים יהי' לוג, וע"ע אמרו דבעיני $\frac{5}{16}$ לוג (והמותר $\frac{11}{16}$ יהי' מים) ופליג אמה דאמרו שם לפני זה שדי ברביעית ($\frac{4}{16}$ לוג) יין, ע"ע כרי מוגת הכיס [ודע שגם הח' ל"ק כ' מיטרטון ורביעית חמשה עשר $\frac{5}{16}$ לוג אך לא ביארו איך מפרשים את הירוש']. או שצ"ל מיטרטון ברביע ע"ע ורצ"ל שלכלי המחזיק לוג יתן רביעית מים ולא פליגי. —

ממן. ע"ע לימן.

מפח. נזכר א"פ במקרא (שמות כה-כד יחזקאל מה-מנ-ג, דהי"ב ד-ה), והר"פ במו"ג, ולכאורה משמע שכונת כולם אל המפח המבני כמו שהוא (האנדברייט), והם ד' אצבעות הוד: אצבע אמה קמיצה וורת, וז"ל הרד"ק ע' מפח: ענין מפח, כענין ורת, אבל אין מדת המפח כמדת הורת, כי מדת הורת באצבעות הוד מפורות, ומדת המפח בארבע אצבעות קבוי) עיין מה שהארכתי בשיעורי המפח בע' אמה א, והבאתי שיש גורסין המיש ותלתא באצבע. ורבים הגיחו המיש בתלתא באצבע, ומקורו בא לירי מאכר ריע על המדות והמשקלות, ושם איתא, "חמש בתלתא באצבע" אבל סיים נמצאת האמה.. ל"ב (ואצבעות) מאצבע צרדה ואי תוה המפח רק ה' אצבעות (צרדה) לא תוה באמה רק ל' אצבעות, ועכ"ח או שטעות בספסוף וצ"ל ל' או מה שיותר מסתבר לי שטעות ברישא וצ"ל המיש ותלתא. — קבוי) ואזכור כאן שתים: א) בדרה"ב דף ח' הקשה שהוא מצא אורך הוד (האמה) רק כ' גודלין, ולא כ"ד ע"ש מה שהאריך בזה, ולפי מה שכתבתי באמת אצל כל אדם ערך הגודל לאמת הוד הוא כערך 1 אל 20, רק ר"פ מצא שהוד של זמנו נתקטנה עם $\frac{1}{5}$ מיד שהיתה בזמנו של משה וכן נתקטנו אצבעות הוד, ולכן מצריך לספח ד' גודלין (ולאמה, יצטרך אמה וחומש אמה טבעית). ב) הההרצ"פ הקשה דמלשון הנכבד, בכורת ל"ב: אצבע שאמרו א' מארבע בטפה של כל אדם, משמע דאטפת טבעי קאי, (דכל ששיעורו טבעי קאי, הוא כחלק רביעי טפה טבעי), ולפי מה שכתבתי אפשר שברוייתא זו נשנית בזמן ומקום שלא נתקטנו עדיין אברי האדם, ומדרו בכפח טבעי. ולפי מה שמצאתי שברוייתא זו מקורה בתוספתא כלים ב"ט סופ"ו, ושם לא נזכר הלשון, "ש כל אדם ואמשר שקאי על אצבע וטפח מלאכותים, קושיתו בלאו הכי לא קשה. — קבוי) ובירוש' שם פ"ח הלי"ב איתא חצי ליטרא, ושמי"מ דליטרא ומנה חד הוא (ועיין ערך ליטרא).

הוד רבוקית זל"ז. — אכן ר"פ אמר, מנחות, מא, ב טפח דאורייתא ד' בגודל שית בקטנה חמש בתלתא קבוי), ואחשוב שטפח הנזכר בתורה הוא באמת טפח טבעי הנ"ל, רק שבימי ר"פ (ובמקומו) נתקטנו אברי האדם (ע"ע אמה) וקצב טפח המבני מזמנו של משה, על פי אצבעות זמנו (ובמקומו) ע"ע אצבע, וכזה יתיישבו לנו הרבה קושיות שהקשו האחרונים בזה קבוי), ומצינו מוכה ד, א טפח שוחק וכ' רש"י שהוא ד' אצבעות שאינן נוגעות זב"ו דהוא טפח ומשהו, אך לא ביאר כמה הוא המשהו, ואולי נימר [עפ"ד הרשב"א, שיתרון אמה שוחקת על אמה עוצבת הוא חצי אצבע] שיתרון טפח שוחק על טפח עוצב הוא $(\frac{5}{8})$ $= \frac{1}{12}$ אצבע, ויהי' לנו כ' מפחים: א) מ' עוצב $= 4$ אצבעות, ב) מ' שוחק $= 4\frac{1}{12}$ אצבע. מלבד זה מצינו בירוש' טפח גדול שהוא $= 1\frac{1}{5}$ סתם טפח ע"ע פשך. כן מזכיר רש"י (חולין קכ"ג, א) טפח ששיעורו כפול אך לא פירש דבריו. וע"ע כרי אחיזה. —

טרטימר. (כ"ה במשנה שבמשניות, ובמשנה שבנמצא הגי' תרטימר, ובירוש' תרטימר) טרימתי חייב (סו"ט) משיאכל טרטימר בשר וישתה חצי לוג יין האיטלקי רי"א מנה בשר ולוג יין סנהדרין פ"ח ס"ב. ובנמצא שם ע, א אר"ו תרטימר זה אינו יודע מהו, אלא מתוך שכל ר"י בין נמצא כופל אף בבשר ונמצא תרטימר חצי מנה, קבוי) וב"ב רב"ט שהיא מל"י $\tau\rho\iota\tau\mu\rho\iota\sigma$ ופירושה שליש מנה, אלא שכונת התלמוד לשליש מנה אלכסנדריה שהיתה שיה אל $1\frac{1}{3}$ מנה תלמודית ושליש ממנה הוא חצי מנה תלמודית, ועיין בדברי החצ"ם. ובתפאה שבערכין תמה איך לא ידע ר"ו כמה הוא טרטימר הלוא ל"י הי' ידוע להם, ולכן רצה לחלוק בין תרטימר (כה') לטרטימר (בט') ומזה רצה להוכיח שגרסת תרטימר היא עקרית, ולדעתי דבריו דחוקים. ולענין קושיתו י"ל שידע ר"ו שטרטימר הוא שליש מנה, אך נסתפק אם כונת המשנה לשליש מנה תלמודית, או לשליש מנה אלכסנדריה (אחרי שיעקר תרגום טרטימר הוא: שליש), ופשמ ל' מדר"י שהיא שליש מנה אלכסנדריה, דהיינו נ' זוז, וב"פ הרמב"ם סמ"ט פ"ו ה"ב: עד שאוכל נ' דינרין מבשר. ובחזו"ש תמה איך אפשר שעל אכילת בשר בשיעור קמן כזה, יהי' נדון בסו"מ? וכן הי' קשה הדבר בעיני החצ"ם, ולכן פ"י "בטרטימר בשר" רצ"ל בשר הנקנה בטרטימר מעות (בנ')

קבוי) עיין מה שהארכתי בשיעורי המפח בע' אמה א, והבאתי שיש גורסין המיש ותלתא באצבע. ורבים הגיחו המיש בתלתא באצבע, ומקורו בא לירי מאכר ריע על המדות והמשקלות, ושם איתא, "חמש בתלתא באצבע" אבל סיים נמצאת האמה.. ל"ב (ואצבעות) מאצבע צרדה ואי תוה המפח רק ה' אצבעות (צרדה) לא תוה באמה רק ל' אצבעות, ועכ"ח או שטעות בספסוף וצ"ל ל' או מה שיותר מסתבר לי שטעות ברישא וצ"ל המיש ותלתא. — קבוי) ואזכור כאן שתים: א) בדרה"ב דף ח' הקשה שהוא מצא אורך הוד (האמה) רק כ' גודלין, ולא כ"ד ע"ש מה שהאריך בזה, ולפי מה שכתבתי באמת אצל כל אדם ערך הגודל לאמת הוד הוא כערך 1 אל 20, רק ר"פ מצא שהוד של זמנו נתקטנה עם $\frac{1}{5}$ מיד שהיתה בזמנו של משה וכן נתקטנו אצבעות הוד, ולכן מצריך לספח ד' גודלין (ולאמה, יצטרך אמה וחומש אמה טבעית). ב) הההרצ"פ הקשה דמלשון הנכבד, בכורת ל"ב: אצבע שאמרו א' מארבע בטפה של כל אדם, משמע דאטפת טבעי קאי, (דכל ששיעורו טבעי קאי, הוא כחלק רביעי טפה טבעי), ולפי מה שכתבתי אפשר שברוייתא זו נשנית בזמן ומקום שלא נתקטנו עדיין אברי האדם, ומדרו בכפח טבעי. ולפי מה שמצאתי שברוייתא זו מקורה בתוספתא כלים ב"ט סופ"ו, ושם לא נזכר הלשון, "ש כל אדם ואמשר שקאי על אצבע וטפח מלאכותים, קושיתו בלאו הכי לא קשה. — קבוי) ובירוש' שם פ"ח הלי"ב איתא חצי ליטרא, ושמי"מ דליטרא ומנה חד הוא (ועיין ערך ליטרא).

בשם הפיח שלהקל בעיניו כצפורן בי נודלין ועיין תפיש חולין פיג אות מ' שתמה למה לא נסתפקו גם בשיעור קמן מצפורן להחמיר, אחרי שנמצאים אסאים קטנים מזה, ותירוצו לא זכיתי להבין.

טרפעיק. (בתוספתא סופ"ה דכתובות איתא טרפעיק) סלי *Tronata* והוא המטבע הרומית *Victoriatus* אשר הו' חקוק עלי' אליל הנצחון והיתה שוה לחצי דינר, עסה"מ. אמרו עליו על הלל הוקן שבכל יום הו' עושה ומשתכר בטרפעיק יומא לה, ב ובי רש"י סלע מדינה שהוא חצי דינר (צורי, ע"ע איסתרא). המורדת על בעלה כותבין לה... שבעה טרפעיקין כתובות פ"ה מ"ז, מעלין בדמיהן עד כדי טרפעיק נטין מה, ב ושאלו שם מאי טרפעיק? ואריש איסתרא, וכי רש"י סלע מדינה שמיניה שבסלע צורי... דהיינו חצי דינר (צורי, וכ"כ בתוס' רי"ד דהיינו חצי דינר צורי) וכן מפורש בגמרא כתובות סד, א מאי טרפעיק... איסתרא וכמה איסתרא פלגא דווא, תנ"ה רי"א שלשת טרפעיקין שהם תשע מעין ע"כ, נמצא שכל טרפעיק הוא ג' מעין, דהיינו חצי דינר צורי ע"ע, ועיי"ש ברש"י ד"ה פלגא דווא, וכ"כ הרב כתובות פ"ח מ"ז שכל טרפעיק הוא משקל מ"ח שעורות, והיינו חצי דינר שמשקלו לרעה הרב צ"ו שעורות, ע"ע (ועיין ספרי דברים פ"ט רצד).

והתוי"ט ד"ה טרפעיק, הקשה על דברי הרב הללו, הא כל כסף של דבריהם הוא שמינית... וה"ג... תקנה מדבריהם... ולא יהי כל טרפעיק כ"א ו' שעורות (ולתוס' כתובות סו, א ד"ה א"א שלא נאמר כלל זה בפחות מסלע אתא שפיר, אכן למאן דסברי דכל כסף של דבריהם הוא כסף מדינה קשה) עכ"ל קנחי. ולא זכיתי להבין דבריו, דמה קשה לו על הרב אם מפורש בתלמוד כן, (ועל התלמוד לא קשה דאפשר שידעו שלא הו' במציאות, טרפעיק" קמן טחצי זוז). איברא דהרב תוי"ט סיים וכי אבל בגמרא מפורש בה דיא דטרפעיק שלש מעות, והצורי הוא כ"ד מעות (ע"ש בפנים דכונתו בזה, דלפי דברי התלמוד עכ"פ שגם התוס' יודו דהטרפעיק הוא כסף מדינה). אבן דבריו האחרונים קשים לשמוע יותר מהראשונים, ולא אדע אי מצא בתלמוד טרפעיק בן כ"ד מעה? ואיך לא הרגיש שאחרי שהטרפעיק הוא ג' מעות הרי הוא (16x3) מ"ח שעורות כדברי הרב? - ובקשתי ומצאתי קושיתי הראשונה בהגהות הרש"ש, שם על אתר, אך סוף דבריו ההגהות ג"כ תמוהים מאד, דו"ל עיי' תוי"ט ודבריו תמוהים שהרי כדברי הרב מפורש בגמרא, ואולי דלוה כוון במה שבי' אבל בגמרא עכ"ל ההגהות, הנה הבין דמה שבי' התוי"ט אבל בגמרא וכו' הוא תירוץ לקושיתי על הרב, והדבר להיפך, כי עפ"י מחוק קושיתו, דגם לשיטת

(בני זוז) וכמו הא דאמון כתובות סו, ב, ליט"א בשר... כליטרא בשר" ע"ש, אבל לעיל הבאתי שאין דעה הרמב"ם כן ולענין קושיתם י"ל ע"פ מה דאיתא בתוספתא סנהדרין פ"א, הובאה להלכה ברמב"ם פ"ו מסמין הל"ב, דאינו חייב עד שאוכל התצי' מנה בשר בבת אהת, דאפשר משום שאוכלו בבת אחת נדון לסו"ס אף שאין הכשר טרובה כ"כ, ועיין ירוש' ש"ש עוד הנאי שיאכלנו טרובה, אבל אוכלו מבושל בר נש הוא, - ומשם אדרבה משמע ששיעור הבשר הוא כשיעור שב"א אוכלין רק שהוא זולל באופן אכילתו, נע"ל לאו ע' טרמיס, שגם הוא כ"כ) - ובתורה המיטה איכה פ"א הערה קסב כ' ועיין סנהדרין ג, א, בשיעור מופלג' מבשר ויין לסו"ס - נראה שחשב את השיעור לשיעור גדול וזה היטה.

טרמין. סלי *trēmis* ופ"ו שלישי. ר"א הורי למחינייא מיתן טרמין דמו, בנו מדיייה, ירוש' פ"ט פיג ה"א, לרעת הח"ל הוא שם מדה שהיתה שלישי איזה מדה גדולה ממנה, אשר נעלם שיעורה בעת, אכן להקיע והפ"ט פ"י אח"כ בזה.

טרימיס. סב לך טרימיסא דרין, מדרש אכ"ר פ' רבתי עם סלי *trēmis* פ"ו שלישי, כמטבע השוה שלישי איסר (רומי) ובמאיכ"ר הוצאות הח"ב איתא הטרמיסין, וע"ע הטרמיס.

טריסית. טריסית טברית. טריסית ציפורית. דינר זהב לי בירך, אין לך בידי אלא דינר כסף וטריסית שבועות פ"ו מ"א, ובגמרא שם לח, ב מ"א, ועיי' ב"מ מה"ב תוספתא ב"מ רפ"ח, ותוספתא שבועות פ"ו, וכי רש"י שהוא מעה קטנה, אך לא פירש שיעורה - (ועיין בכורות ג, א ד"ה קולבין לפרוטרוט, דנראה שקורא גם לפונדיון מעה קטנה, וכן קורא איתו בפיה"מ להר"ם ערכין פו). - ורמ"ם כ' שהוא כמטבע רומית *trēsis* השוה ג' איסרון, ע"ש, וא"כ הוא 3/4 מעה (ואולי היא מעה סורסית, כי כן כמטבעות הסורים היו 3/4 כמטבעות סתם הנזכרות בתלמוד ע"ע איסתרא סרסאי, וע' רגיא) ואחרי שהדינר הוא ו' מעה ע"ע, נמצא שהטריסית היא 1/8 דינר, והיינו זוז מדינה. - אלא שטריסים שונים היו, שכן מצינו תוספתא מע"ש פ"ד, נוהן ארם לחבירו טריסית טברית, ונוטל הימנו ציפורית, ולא נתבאר לנו שיעור כאורא.

טרפא דאסא. יתרת (אונא יתירה) .. דקיימא... ביני ביני ... אגבה אפילו כטרפא דאסא טריפה, חולין מו, א ב. ופליגי הפוסקים בשיעורה, י"א שארכה ורחבה כאורך ורוחב צפורן אגודל אדם בינוני וי"א שארכה ורחבה כאורך ורוחב פרק אמצעי של נודל בינוני והולכין להחמיר עיין הרבי משה תב"ש ופ"מ והגהות רע"א יוד"ע סי' לה, ועיין גליון המהרש"א

קנחי) וכנראה גם הרב בקרבן נתנאל סבר דהטרפעיק הוא רק ג' ג"ש, דברין מורד מסק הסוד והשו"ע אה"ע סי' עז, דנותן לה ג' דינרין מדינה, ותמה הרב בכתובות שם למה השמיטו דעת הרי"ף והרא"ש שספקו כר"י שצריך לתן ג' טרפעיקין, וסיים ואי אתא לידן (מורד) מסקינן ל"י לבעל שיכול לאמר קים לי כר"ף ורבינו עכ"ל. ולמה יאמר הבעל כן אם ג' טרפעיקין הם יותר בני דינרין מדינה? ועכ"פ שסבר שהטרפעיק הוא חצי דינר מדינה כרב תוי"ט. -

לשיטת התוס' הקשה על הרב - כמבואר למעיין בכל אלה בפנים. וכדי שלא לעשות את הרב תו"ש מועה כ"כ ג"ל שסובר דהא שאמרו בגמרא שני מרפעים הם ט' מעין היינו מעין מדינה. וזה שסיים והצורי הוא כ"ד מעין רצ"ל כ"ד מעין מדינה. אבל בעי' מעה כתבתו שכרמבים מפורש שהמעה גם במדינה היתה ט"ו גשיב (אלא שמ"ל"ט משמע שהיתה מעה מדינה), גם לא אדע איך יפרש הא דאמרו מאי מרפעים... איסרתא... פלגי דזווא. והתפיש נמשך אחרי התו"ש, וכי' שהמרפעים הוא חצי דינר של דבריהם, ולא הרגיש בכל אלה.

י. שם מונח על הזמן שמשמש בו אור השמש קטט, בנגוד אל הזמן שמשמש בו החשך הנקרא לילה, כמו שנאמר בראשית א-ה, ויקרא א' לאור יום ולחשך קרא לילה, ונאמר שם ז-ב וארבעים יום וארבעים לילה. - ובהרחבה נקרא בן סבוב שלם של גלגל היומי היינו יום ולילה יחד, כמו שנאמר שם א-ה ויהי ערב ויהי בקר יום אחד קל. - עיין שרשים לרד"ק, ערוך לרש"פ, ובסוף הספר תוס"ס לר"יב- , והיום האחרון הלז יום ולילה) מתחיל לדעת חכמי התלמוד מתחלת הלילה והיום אחריו כמו דאיתא חולין פג, א יום אחד האמור במעשה בראשית היום הולך אחר הלילה, וכן איתא במתניתין שם פ"ה מ"ה יום אחד האמור באותו ואת בנו היום הולך אחר הלילה וכן הוא לענין שבת ויו"ט ושאר דברים, - ובקדשים הלילה הולך אחר היום, חולין שם ותמורה יד. - וע"ד גבולי היום והלילה, מצינו במדש"ר פל"א ויש"נ בא' בתקופת ניסן ובא' בתקופת תשרי היום והלילה שוים, והשווי הלז עפ"ת התכונה והנסיון הוא אם נחשוב היום מהנץ החמה עד שקעה"ח קלא) והלילה משקה"ח עד הנהיח כאשר האריכו בזה האחרונים, בכ"ז נמצאות ג' דעות בזה: א) שהיום הוא מעה"ש עד צה"כ, ב) שהוא מעה"ש עד שקעה"ח, ג) שהוא מהנץ עד שקעה"ח, עיין כ"ז ע' מ"ל. - והנה איתא מגילה פ"ב מ"ה, כל היום כשר לקריאת המגילה, ולעיל מזה, מ"ד, איתא אין קורין את המגילה עד שהנץ החמה וכולן שעשו משעלה עמוד השחר כשר, הרי פשטן של דברים מראים שהיום נחשב מעה"ש, וכ"כ רש"י המעלות השחר יממא הוא אבל לפי שאין הכל בקיאי בו צריך להמתין עד הנהיח. - והתו"ש פסחים פ"ג כ' וכ"כ במתניתין דמס' מגילה פ"ב מ"ג דעיקר היום הוא

מהנץ החמה, עכ"ל, אבל מלבד שמהמשה לכאורה משמע אפכא, מהתימא שלא זכר דברי רש"י הנ"ל שהם להיפך מדבריו, - ובגמרא מגילה כ"ב, שאלו (על הא דכולן שעשו מעה"ש כשר) מנה"מ? אמר רבא דאמר קרא ויקרא א' לאור יום למאיר ובא קרא יום, אלא מעתה ולחשך קרא לילה למחשיך ובא קרא לילה הא קי"ל דעד צה"כ לאו לילה, אלא אר"ז מהכא ואנחנו עושים במלאכה... מעלות השחר עד צה"כ ואומר והי' לנו הלילה משמר מאי ואומר? וכת' משעלה עמה"ש לאו יממא ומכי ערבא שמשא לילה קלט) ואינהו דמקדמי ומחשכי, ת"ל והי' לנו הלילה משמר והיום מלאכה, ע"ש ברש"י, ופשטן של דברים מראים שלר"ז היום מתחיל מעה"ש עד צה"כ (כדעה ראשונה), אלא שרבא דלא חש לקושיה התלמוד נראה שסובר באמת דלא הוה היום רק עד שקעה"ח (כדעה שני'), אכן בפסחים צד, א איתא א' רבה (בן הוא בפ"ה ה"ח ובר"ס, ולפי מה שכתבתי ואכתוב עוד גרסא זו היא הנכונה) שיתא אלפי פרסי הוה עלמא, וסומכו דרקיע אלפי פרסי... כמה מהלך אר"כ כיום? פרסאות מעה"ש עד הנהיח ה' מילין משקה"ח ועד צה"כ ה' מילין נמצא עוביו של רקיע א' משהה ביום, ע"ש ברש"י-הרי שחושב את היום רק מהנץ עד השקיעה (כדעה שלישית) ואולי כן הוא גם דעת עולא, שם צנ"ב שסובר דכל שלא יכול לבוא לירוש' בשקה"ח נקרא ה"י בדרך רחוקה, דכיון דאז הוה לילה לא הוה עוד שעת שחיטה עיין רב שם, אבל לומר שוראי כן דעת עולא, כמו שהחליט התו"ש, לדעתו אי אפשר, דאולי יורה עולא שהיום נמשך עד צה"כ אלא כיון דרם נפסל בשקה"ח אין אנו חשים למה שיכול לבוא אחר שקעה"ח דסוף סוף אפילו יבוא לא יוכל לשחוט את הפסח עוד עיין רש"י ד"ה לאורא, ועיין תוס' שם ד"ה עולא למעמי' שמפורש יצא מדבריהם שלעולא ג"כ נמשך היום עד צה"כ, אלא שבאמת הניחו לפי דעתם זו דברי עולא בתימא, משא"כ אי נימא דחושב היום רק עד שקעה"ח שלא הקשה עליו עוד, עיין כל זה בסוגי' שם בפנים. ושלש דעות הנזכרות, אפשר למצוא גם בירוש' ריש ברכות, דריה אמר שרי מלכא נפיק אעיג דלא נפיק אמרין דנפיק (רצ"ל כשמתחיל השמש לצאת בבוקר, דהיינו עה"ש, נקרא יום) שרי עליל לא אמרין דעל עד שעתא דייעיל (והיינו דלא נחשב לילה עד שהשקע כולה, והוא צה"כ), והוא כדעה ראשונה. ורי' חנינא חברהון דרבנן בעי (סבר למימר) כמה דאת אמר בערביה נראו ג' ככבים אע"פ שהחמה נתונה באמצע

קטט) ומטעם זה נקרא השמש יום, כמו שנאמר מלאכי ג-יט, כי היום בא בוער כתנור וכי' רש"י שהוא מלשון שמש, ועיין צפניה ב-ב ברש"י ורד"ק. קל) המררש והמפרשים עמדו על לשון אחד, דלפי סדר לשון הפרשה היו לו לכתוב יום ראשון, ע' רש"י (ועיין רמב"ן), ואפשר שאין אחד כן שם המספר, אלא שהיה ורצ"ל יום שלם, עיין נדרים רפ"ח וגמרא ס' סוף ע"א וריש ע"ב. - קלא) עיין הערה קטט. קלב) כאן איתא דמכי ערבא שמשא לאו לילה, וראים יראים ס"י ק"ב הובא בהג"מ פכ"ט, כי צה"כ דקרא הוא שעה שחמה מתחלת לשקוע ד' או ה' מילין קודם צה"כ רר"ז, וזה תימא לכאורה שהוא להיפך מדברי התלמוד, (ומקורב גרסם שו"ת משנת ר"א ומדבריו או"ח ס"ו ג' ע"א, נראה שכבר הקשה כן הרב במ"כ ואין הסבר ת"י) ואולי יסבור שערבא שמשא דהכא הוא משתקע ההמה כ"ז שפני מורת מארימים דשבת לג"ב, דרעיון יממא הוא, ע"ש בסוגיא ועדיין צ"ע. -

מהפרסה התלמודית, שאלי' כיון רשיין, ובשם ר"ם הדרשן הביא רש"י, במקום השני, שהוא אלפים אמה כמדת תחום שבת אי"ב הוא מיל וכ"ב ריא"ג כ"ח ה' דף לה ורש"פ בע' ככר - וז"ל הרד"ק בשרשו שי' ככר, בעוד כברת ארץ פירושו בו מיל כי אומרים שכן מהלך מקבורת רחל לאפרה מיל, וכ"פ רס"ג, (ועיין אוה"ש להח' פירסט, שכי' רכונת רס"ג למיל רומי - והוא גדול ממיל התלמודי - ולא אדע מנ"ל הא ז), וכ"פ הרד"ק בפירושו למלכים, ועיין תה"א שם - , אכן בשרש ברה כי שרשו ברה, והכף הוא כף הרמיון, והוא כמו: לברות למו, ותברני לחם חקי, ענין אכילה מועמת, ופירושו שיעור מהלך ארץ מן הכקר עד עת אכילה, כי בן משערין הולכי דרכים, וכנראה מדבריו בשרש ככר, דעתו נוטה לזה הפירוש, (אך לא פירש מהי הוא זמן האכילה למען נדע כמה הוא המרחק קל"א). וגם הרמב"ן הסכים תחלה לפי' זה. אכן בשבא לאיי וראה בעיניו שאין מקבורת רחל לבית לחם אפילו מיל (רק בערך מיל, וכן מורה כף הרמיון עיין בפנים) כי שהוכחש הפירוש הזה. - ואולי (אם פי' כברת ארץ הוא כאמת פרסה ויותר) פירוש הכתובים שרחל מתה בדרך הרחק מבית לחם. אך נקברה סמוך לבית לחם וכמדומה לי שכן פי' גם הכפ"פ. ולכן כתב בפ"א דף סח מדפוס ברלין. וז"ל: מבית אל אל קבורת רחל אמרו שיש כמהלך שמונה שעות בקירוב ולזה נראה פי' שהביא רש"י ז"ל בשם מנחם שפי' כברת ארץ מהלך רב, וגם הוא פי' מהלך יום או יותר (ברש"י איהא: מהלך פרס' ויותר) עכ"ל. והרב בתה"א כי שבמחכ"ה שגנה גדולה בדבריו כי רש"י מפרש מהלך רב, יום או יותר, מקבורת רחל לבית לחם. לא מקבורת רחל לבית אל, ומה הוכחה יש ממרחק חי' שעות מבית אל לקבורת רחל... ונחלף לו בית לחם בבית אל עכ"ל. ולדעתי לא נמתייע הכפ"פ מרש"י רק שכברת ארץ הוא מהלך יום ויותר, אבל הכתובים מפרש כמו שאמרתי, שמתה כברת ארץ רחוק ממקום קבורתה (המקום שבו מתה ה' סמוך לבית אל כלשון הכתוב: ויסעו מבית אל).

וההרצ"פ ח"ב דף ל"ה כתב ג"כ כי ע"כ כברת ארץ הוא מרחק רב כי מרמה עד בית לחם מהלך יותר מדי' שעות. וצ"ע לירמיהו לא-טו, שנאמר שם קול ברמה נשמע רחל מבכה על בניה הבין שקבורת רחל היא ברמה. ועיין רבב"ח שגם הוא כי שקבר רחל הוא ברמה. אבל הרמב"ן כי כי אין קבר רחל ברמה. וכי פירושא דרמה לדעת רוב המפרשים הוא כמו: במרום. - ועיין תה"א שהביא המכלאה דהחדש היה לכה

קל"א ובאוה"ש לבי' ש' ככר, אחרי שחביא דעת הרמב"ן, שהוא מיל כי ולא כמו שפי' הרד"ק שהוא מהלך חצי יום, כפי' בשרש ברה, ע"ש, ואין זכר לזה בדברי הרד"ק, גם כפי' הר"ת כפי' הוא: כמו שכתבתי, וכי דבריו בשרש ברה הם לדעת הרד"ק, וז"ל שם: שת"ג לכתת קרקע בזמן הליכה מסעורת שחרית עד הצהרים, - והוא דהבין דבעת אכילה מציון הרד"ק ראשית היום (מסעורת שחרית עד ...) ובד"ק איתא עד עת האכילה הרי שמציון בו סוף היום, ועיין אוה"ש הכללי, שבש' ברה כי גם הוא כפי' שת"ג למדת ארץ בזמן הליכה מסעורת שחרית עד צהרים, אך לא ייחס זה להרד"ק, ובש' ככר כי' שלהרד"ק הוא בשיעור ההליכה עד עת האוכל, וכן הוא לנכון, אך השמים מתי מתחיל היום -

הרקיע לילה הוא וזר אף בשחרית כן, והיינו דהיום הוא מהנץ עד שקעה, והוא כדעה שלישיית. ור' אבא הושיב לו, דילפינן יציאת השמש מביאת השמש, מה ביאת השמש (סוף היום) משיבתה (כשמתחיל לשקוע, אף שלא שקע כולו) אף יציאת השמש (התחלת היום) לכשיתורע (כשמתחיל להתודעות), והוא כדעה שניי' (שמעיה"ש עד שקעה"ח הוא יום), וכפרם ר' בא שאמר התורה קראה לאור בקר, ודאי שדעתו כן, והוא סמך כדברי רבא בבבלי שזכרתי לעיל. - אלא שיש גרסאות שונות ופירושים שונים בדברי הירוש', עיין פ"מ ובפ"י מבעל ספר חרדים, ובפ"י מהרש"ם, ובחידושי הרז"ה, ובשו"ת משנת ר"א הנדפס מקרוב, ואין כאן המקום להאריך בזה עוד, - וע"ע מ"ל. -

ויש יום בלה"ק שהוא שנה, כמו ימים תהי' גאולתו, ויקרא כח-כט.

ב.

כברת ארץ. ויסעו מבית אל ויהי עוד כברת ארץ לבוא אפרתה... והמת רחל ותקבר בדרך אפרתה היא בית לחם בראשית לה-טו, ועיין שם טח-ז, ומל"ב ה-ט. - לדעת בעלי האגדה, בר"ר פי' פ"ב הובא גם ברש"י, הוא ציון הומו: בשעה שהארץ חלולה ומנוקבת ככברה, שהסתיו עבר והשרב עדיין לא בא, אבל לדעת רש"י אין זה אלא דרש. (והפלא כי גם הוואלנאמא הרגמה Vernam tempus פריהלונג) ולדעת ר"ם במחברת ככר, והובא ברש"י, הוא ענין ריבוי כמו: אוכל למכביר, והוא אי"ב שיעור בלתי קצוב, - ואונקלס תרגם כרוב ארעא וכו"ה יב"ע, כדי הישית יום (נ"א: ארץ), שהי' להם קצב שהיו קורין אותו כברת ארץ, והוא כדי מחרישה אחת (רש"י) וכי' בש"ג פ"ע"ח, שהיא היוגרי (Juguram) הרומי, - והוא הוא הפלפון ἀλεθρον היווני - והוא שיעור קמן מאד, כי שיעורם ע"פ פיליגוס מאה רגל יוני או 104 רגל רומי, ואפילו לפי מה שכי' השה"ג שם, שהוא אי' משלשים בפרסה פרסיה (ע"ש כי אין עוד הספר לפני) והוא 600 רגל יוני או 626 רגל רומי, עדיין מעט הוא לערך המרחק אשר בין קבר רחל לבית לחם, - והשבעים העתיקים איפודראם ἀποδραμα, והוא לפי מה שכי' החכם ווינער II 48 בשם הח"מ, מה שירויץ הסוס במשך שעה אחת לערך, ולא ירענו כמה הוא.

ורש"י כי', במקום הראשון, שהוא פרסה ויותר וכן תרגם הסורי מרדיא דפרסחא, נולדעת החרי"ש הבואה הארץ דפוס לעמבערג דף כב, תרגם גם הפרסי: פרסך. אכן הפרסך (= פרסה) הפרסי גדול

קל"א ובאוה"ש לבי' ש' ככר, אחרי שחביא דעת הרמב"ן, שהוא מיל כי ולא כמו שפי' הרד"ק שהוא מהלך חצי יום, כפי' בשרש ברה, ע"ש, ואין זכר לזה בדברי הרד"ק, גם כפי' הר"ת כפי' הוא: כמו שכתבתי, וכי דבריו בשרש ברה הם לדעת הרד"ק, וז"ל שם: שת"ג לכתת קרקע בזמן הליכה מסעורת שחרית עד הצהרים, - והוא דהבין דבעת אכילה מציון הרד"ק ראשית היום (מסעורת שחרית עד ...) ובד"ק איתא עד עת האכילה הרי שמציון בו סוף היום, ועיין אוה"ש הכללי, שבש' ברה כי גם הוא כפי' שת"ג למדת ארץ בזמן הליכה מסעורת שחרית עד צהרים, אך לא ייחס זה להרד"ק, ובש' ככר כי' שלהרד"ק הוא בשיעור ההליכה עד עת האוכל, וכן הוא לנכון, אך השמים מתי מתחיל היום -

המנוגע מפורש שם דהפרס הוא פת חטין מיסב ואוכל בליפתן (וכ"ה בתוי"ב פ' מצורע פ"ה) אמנם לענין צירוף לא מציינו בתלמוד מפורש אם לעולם משערין בפרס פת חטין (ובעינין מיסב ואוכל בליפתן), או בכל סין ומין משערין בכדי אכילה פרס אותו המין (ולא בעינין מיסב ואוכל בליפתן), ולי מסהבר שלעולם משערין בפרס פת חטין (ומיסב ואוכל בליפתן). דהרי עיקר הא דבעינן אצל נכנס לבית המנוגע אכילה פרס הוא משום דילפינן מן והאוכל. ובעינין כדי אכילה, וא"כ לענין צירוף ודאי י"ל דדינא הכי, דזהו הנקרא בכדי אכילה, ודאי לברר שנקטו בכ"מ בכדי אכילה פרס, ולמה לא נקטו בכדי אכילה ג' ביצים, או בכדי אכילה ד' ביצים (למר כדאית ל"י ולמר כדאית ל"י) אלא ש"מ דדוקא נקט פרס שפירושו חצי כבר והיינו פת קלדי) וז"ל פיה"מ"ש להר"ם בריתות שם: לא יתחייב אלא אם אבל כזית בכדי זמן אכילה, חצי כבר" מאכל בינוני, ומהא דכתב, "חצי כבר" ולא "בחצי כבר" משמע ג"כ דעתו, דלעולם בחצי כבר (פת) משערין, ואולי כן גם דעת הקרבן אהרן בתוי"ב שם שכי' פת חטין ובלפתן שהוא שוהא באכילתו זמן מועט, כך פ"י הרמב"ם (באמת כן פ"י גם הראב"ד, הערוך, רש"י ורב), ואלמלא דמסתפינא הוה אמרינן דהוא "להחמיר" שכך משמע מאומר מיסב, שירצה עושה קבע ואוכל דבר טוב והוא פת חטין שיערב לו וגם אוכלו בלפתן שמתאחר באכילה הפת מפני שצריך לאכול עמו הלפתן ע"ש, והתו"ם נגעים שם ד"ה מיסב נתפלא עליו, וכי זו להחמיר היא? אדרבה את מיכל עליו שלא יטמא כ"כ מהר עכ"ל, אבל אי נימא דדעתו שבכ"מ שהוא בכדי אכילה פרס הוא שיעור זה אפשר דכוננו דהוא להחמיר לענין צירוף. אכן דעת המג"א רי"ם פ"א איננה כן, וכ"כ כמה אחרונים כדבריו. וגם מלשון התלמוד ברכות מא, א"ה חמה דתנן הנכנס לבית המנוגע... פת חטין. משמע קצת בהמג"א והסוברים כוותי. בכ"ז י"ל משום דלענין הנכנס לבית המנוגע מפורש במשנה שיעור זה, תפס התלמוד דינא דמתניתין, ובאמת הוה השיעור כן גם בשאר דוכתי - (שוב ראיתי ברביד הוהב פ' עקב שהביא הא דפת חטין וכי' וזה כזית בכא"פ, "דכולי תלמודא", ותמה על המג"א מנ"ל לחלק, - אבל לא זכר הרב מסוגי דברכות הנ"ל אשר עכ"פ לכאורה משמע התם כדברי המג"א).

ודעת בעל ההלכות (ע"פ הגמרא דבריתות יג, א) ורא"ש ור"ן והובא להלכה בשו"ע או"ח סי' תרי"ח כשמאכילין את העוברת או את החולה ביוהב"פ מאכילין אותם מעט מעט כדי שלא יצטרף לשיעור. וכמה הוא הזמן היותר גדול (ע"פ מורה השעות) אשר יש להפסיק בין אכילה לאכילה, עד שלא נחיש שיבוא לידי צירוף? - דבר זה נשאל הג' בח"ס (עיין ח"ס ח"ו סי' מ"ו)

לכס, וסבור גם הוא שרמה הוא שם מקום, ולדעתי אין כל הכרח לזה בהמכלתא. והפלא שלא זכר מדברי הרמב"ן הנזכרים אף שהביא שם דברים משמו כהאי ענינא.

ובמשהא"ר כ' וז"ל הרד"ק באוצרו סוכר שהכף הוא שמושית, ועקר השם הוא ברה (חצה) וענין כבית ארץ הוא מהלך חצי יום, וכן דעת ר"ם המשער מדהתה פרסה רומית עכ"ל, והנה מה שהביא בשם הרד"ק (שהוא לשון חצה, והכונה לחצי יום) לא מצאתי ברד"ק, ומה שבי' בשם ר"ם (שהוא פרסה רומית) לא אדע מקורו, ולעדות הרד"ק, התבונה"א והח"י פירסם באוה"ש שלו, לא כ' ר"ם רק מיל וגם דבריו כמו שהם אין להם כל מובן, שאם מדהתה לר"ם היא פרסה, א"כ הוא הרבה פחות ממהלך חצי יום (דהפרסה הרומית היא רק ל' ריס, ומהלך אדם בינוני ביום, אפילו לדעת הירודוט ה'--נג הוא ק"כ ריס, דהיינו ע"ה ריס לחצי יום, ולפי מה שבי' ד-קא, שהוא ר' ריס, יעלה לחצי יום ק' ריס) ואיך משוה שיעור הרד"ק שהוא לפי מה שכתב חצי יום, לשיעור ר"ם שהוא לפי מה שכתב רק פרסה?

כדי אחיזה. המפשים בהמה... לשמיה כדי אחיזה. חולין פ"ט מ"ג, הנא כמה כדי אחיזה טפח (וע"ע אחיזה) והא תניא טפחים? א"א טפח כפול. הנ"ה (תוספתא פ"ח) כמה כדי אחיזה (של הפשטה) טפח כפול חולין קכ"ג, א, וכן הובא להלכה רמב"ם אה"ט פ"א ה"י. והנה בנדה כ"א תניא חמשה שיעורין טפח, והתוס' ד"ה ותו ליכא הקשו והא איהא חולין קכ"ג א בכדי אחיזה טפח עכ"ל. ולא הבנתי קושיהם הא מסקינן דאחיזה דהכא היא טפחים, ואיך אפשר לחשוב בין אלה שיעורין רק טפח אחד? - ומצאתי בעל"ז שהקשה כן ולא תירץ - ואולי יהי' מזה רא"י שגם הם מפרשים כרש"י שיש טפח ששיעורו כפול, והוא דלעולם השיעור הוא רק טפח אחד, רק דבעינן הכא טפח גדול השוה לטפחים (וכמו דמצינו אגרוף גדול, ואגרוף בינוני ע"ע. - וע"ע זרת שיש סוכרים דהיינו טפח כפוזר האצבעות שהוא כשני טפחים). ובכ"ז שם טפח עליו. וכמו שקורא תמי' לזרת פושבא ע"ע - ועיי' תוס' ד"ה שדרה טפח בתירוץ קמא, - ובהגהות הרש"ש כ' וז"ל ג"ל דלעולם כדי אחיזה טפח, כדאיתא נדה כ"א כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן טפח קלדי, אלא כדי אחיזה דהכא פירושו בכדי שיאחזו בשתי ידיו, וממילא הוא טפח כפול (וזה דלא כרש"י כאשר הרגיש בעצמו). אבל פירושו לדעתי דחוק בלישנא דתלמודא. - כדי אכילת פרס, נזכר הר"פ במ"ג. כמה ישהא האוכלן... כדי אכילה פרס בריתות פ"ג מ"ג, עד שישהא כדי אכילה פרס (לענין הנכנס לבית המנוגע) נגעים פ"ג מ"ט, ועוד בכ"ט. והנה לענין הנכנס לבית

קלד) הפלא שלא זכר כאן מה שבי' בעצמו מוע"ק כב, ב דבאחיזה לחוד ליכא טפח, אלא עם כדי שיראה, וכאן ודאי לא שייך כדי שיראה, ועכ"ה דאין כל האחיזות שוות, ואין רא"י מהתם. ועיין מה שבי' הרב עירובין נב, ב ומה שכתבתי ע' אחיזה י קלדי) אלא שיש לדחות זה מהלשון וחצי חצי שנוכר כ"פ בתלמוד (עיין עירובין פ"ח מ"ב).

הוא הפסק אלא התם דהוה שיעור האכילה חצי פרס, ושיעור המכילה כחצי פרס, ואם שהא מעט יותר הוה יחד יותר מכדי אכילת פרס, משא"כ ביוה"כ דשיעור האכילה הוא ככותבת (דהיינו פחות מכביצה) ודאי דבעינן הפסק עוד כשיעור מה שחצי פרס יותר על הככותבת (ועיין בתוה"ס שם שם) ומי יאמר שאכילת החולה בב"פ שהוא ג"כ כשיעור זה של אכילת פרס, אשר אולי כיון גם הוא לקושי"ז, אך אין לשנונו מבואר (כ"כ). ומעתה אם נחוש לחומרא, לדעת הסוברים שאכ"פ הוא ד' ביצים (ע"ע פרס ושוע"ע שם) נצרך להפסיק בין האכילה האחת להשני יותר מכדי אכילה ג' ביצים, אחרי דככותבת פחות מכביצה — דהיינו יותר מג' רבעי מיל, או שיהי' הזמן מתחלה האכילה האחת עד סוף האכילה השני יותר מעט משיעור מיל.

והנה הח"ס חשב שיעור חצי מיל מ' מינוט, כמו שכתבתי לעיל, ובצדק תמה עליו התו"ח, כי לחומרא י"ל לחוש לדעת הסוברים ששיעור חצי מיל הוא י"ב מינוט, ע"ע, — ולכן אם אפשר הי' ראוי להחמיר, להפסיק בין תחלת האכילה האחת עד תחלת השני מעט יותר מן כ"ד מינוט, (ובתו"ח שם כ' שלפ"ח הרמב"ם, וחשבון ח"ם לשיעור מכילה, יהי' "כדי אכילת פרס" כמורכב שעה לערך—מ"ד מינוטין— ולא אוכל לכוון שיעוריו).

ובתו"ח תמה, איך אפשר שיהי' כ"כ שיעור אכילת פרס. אבל מלבד האמור לעיל שהשיעור הנאמר הוא אך להחמיר לצאת מידו כל חשש צירוף, — הנה לפי מה שכתבתי לעיל בענין כדי אכילת פרס, שבכ"כ בעינן פת חמין מיסב ואוכל בלפתו, ולפי מה שפ' הקרבן אהרן שכל התנאים הם לחומרא, אפשר שאין הדבר רחוק כ"כ מהמצויאות.

וסקרוב נדפס שו"ת וזכר יהוסף ח"ד וראיתי שם מ"ר ר"ג, כי נשא ונתן בזה בבכורו יעקב ובראשית בכורים (וצר לי שאין הספרים ת"י) וגם הוא האריך בזה, אך לפי שגם בו רבו מעותי הדפוס מאד, ודבריו נאמרו בקיצור, ע"כ לא אוכל לדקדק בהם. — שוב ראיתי כי גם כרה"ר (הובא דבריו בקצרה בשדי חמד) לפל בחכמה בזה, ורצה להכריח א' שאין משך זמן אכילת סעודה בינונית יותר משעה, ב' וכי שיעור סעודה בינונית היא חצי עומר דהיינו כ"א ביצים וי"א חלקי

ביצה

קלד"י בח"ס כ' משמע שיעור טבילה הוא פחות מפרס ואיננו מדוקדק כל צרכו. — קלד"י (והח"ס כ' כי שהא קצת יותר הוא פרס וגם זה איננו מדוקדק. קלד"י) והח"ס למד מזה שהטבילה היא ככותבת חצי מיל, וע"ז שמיר הקשה בתו"ח ששם נכלל גם הירודה לים והגלי' לה, כמו שב' הרשב"א. אכן להוכיח שאין בשיעור טבילה יותר מחצי מיל ודאי אפשר. — קלה) ואם כי י"ל דר"ש לא קאי כלל אשיעור טבילה (עיין ח"ס שם), בכ"ז שמיר לדעתי י"ל ללמוד עדיין שאין שיעורה יותר מזה, דמסדר התוספתא רואים אנהו כי רק על סופא דמתניתין על דינא דג' ראיות (שהן כב"פ וב"ס) פליג ר"ש, אבל אריגא דר"ש, דב' ראיות (שהן כב"א וס"א) לא פליג, ומסתבר דלג' ראיות בעינן יותר מכללים של ב' ראיות ולא פחות מכללים (עיין במשנה אחרונה שם), ואם אלפים אמה הוא יותר מכללים של ט"א וס"א, שמי"ם שט"א איננו יותר מאלף אמה. — קלה) בתו"ח סבר מתחילה שכותבת הח"ס שדי בחצי מיל להפסקה והאכילה יחד, לכן הקשה עליו מה שהקשה, אכן בדבריו הח"ס מפורש, בין אכילה לאכילה—ומסתבר שרצ"ל בין סוף האכילה האחת, וראשית האכילה השני— קלה) ואולי דעת הרב דכיון דשיעור חצי מיל הוא לטבילה וסיפוג, א"כ בטבילה לחוד דצירוף, הוה פחות מעט מחצי מיל, ושפיר בכחצי מיל הוה הפסק שאין האכילות מצטרפות עוד. אכן דעת הרב במשנה אחרונה, דבכל טבילה בעינן סיפוג, ועכ"פ שבגמרא ורמב"ם שם הוה ג"כ לטבילה וסיפוג יחד, ואם זה הוה כחצי מיל ודאי בעינן להפסקה מעט יותר מחצי מיל. —

מזו) אך דבריו כפה"נ נשתבשו בדפוס, (ועיין תורת חסד להתגאון הרש"י סי' ל"ב, מה שהרבה לתמוה עליו), ע"כ נלך בזה ע"פ דרכו באותן הסוגיות שזכר, רק בשל"ק ובהרחבת דברים, והוא: מהא דאיתא כריתות יג א אכל פחות מכשיעור (מחצי פרס), ירד וטבל והשלימו (לחצי פרס) מצטרף, משמע ששיעור טבילה הוא לא יותר מחצי פרס (אחרי שהטבילה עם אכילה חצי פרס הוה בכא"פ, ע"ש בפנים קלד"י) ומהא דב' הרמב"ם אה"ט פ"ח הו"א אכל פחות מכשיעור וטבל ועלה ואכל מעט מיד, אם לא שהא ביניהן, והרי בין אכילה שלפני טבילה ושלאחר טבילה בכא"פ הרי אלו מצטרפין, למדנו שאם שהא מעט לא מצטרף (והוא דביותר מעט מכדי טבילה, הוה יותר מכדי אכילה חצי פרס) קלד"י) ומהא דאמר ר"ח הרוצה לידע שיעוריו (של ביה"ש) דר"ג (שהוא חצי מיל) ניחא תמה (סמוך לשקיעתה, רש"י) בראש הכרמל ירד ויטבל בים ועלה, ובכדי שירד ויטבל ויעלה הוה לילה, הרי שאין שיעור טבילה יותר מחצי מיל קלד"י), ואם כי לרתי"ס פ"י אחר באותה סוגי' ולפיהו יש להסתפק אולי עדיין שיעור טבילה יותר מחצי מיל, עדיין נוכל ללמוד ממשנה דוה"ד דפ"א דובין שאמרו שם שזמן ב' ראיות הוא כדי טבילה וסיפוג, וזמן ג' ראיות כדי ב' טבילות ובי' סיפוגים, ועלה אמרו בתוספתא שם, רש"א כדי הקפת הבית מכתפים (מזרח צפון ודרום עיין ספר שם) דהיינו מאה אמה, וכן איתה שם מפורש משלו משל למה"ד לחבל של מאה אמה (ע"ש שקאי על שיעור ג' ראיות שהם לפי המבואר במתניתין ב' טבילות ובי' ספוגין), נמצא שיעור טבילה וסיפוג הוא ג' אמה, וכן כ' הרא"ש, ואפילו לגרסת הר"ש כדי הקפת הר הבית דהיינו אלפים אמה, ע"ש, עכ"פ לא יהי' שיעור טבילה אחת יותר מאלף אמה קלה) דהיינו חצי מיל, ומעתה למדנו בדנינו של הרמב"ם, שאם הפסיק יותר מעט ממהלך חצי מיל לא מצטרפין האכילות עוד וטוה לכד הח"ס לענין חולה ביוה"כ"פ, "שמו"ל להחמיר להפסיק בין אכילה לאכילה קלה" כשיעור חצי מיל מ' מינוטין (אם אפשר להחולה בכך), כ"ה לשונו ממש. אבל מלבד שאין הלשון מדוקדק, דהרי מדברי הרמב"ם לטרנו שבעינן הפסק יותר מעט מכדי טבילה, דהיינו יותר מעט מחצי מיל קלה), הנה עד כאן לא שמענו דיותר מעט מכדי טבילה

בחרא, ועיין ברין דשם הדברים יותר מפורשים. וכ' הרמ"ם שבת פ"ח ה"ב בשם הרמב"ן שהוא פחות מכדי לונמיו, ואצ"ל מרביעית, ועיין בס' ניר ירוש' שם, שהוכיח שע"כ כדי נמיעה נפיש מן 1/4 רביעית, והיינו יותר מן 1/8 ביצה בקליפתה (או יותר מן ביצה ומחצה קלופות) -

כדי להעלות ארוכה, איזה גלודה כל שהופשט כל העור, ולא נשתיר בו כדי להעלות ארוכה, וכמה רשנב"א עד כאיסר האיטלקי, תוספתא חולין פ"ג, ובגמרא חולין נה"ב מצריך כסלע, וכן הובא להלכה רמב"ם שחיטה פ"ט ומשוע' יוד"ע סי' נט. -

כדי לזרוק בעוף, וכמה שיעורו (של כדי לזרוק בעוף) ראב"י אומר משקל י' זוז שבת פ"א, א ובתוספתא שבת פ"ט איתא עשרה דינין, - והכל חד ע"ע אלו, ובמנחה בכורים כ' ובגמרא גרסינן עשרה זוז, והוא של מדינה, ולא של צורי - ומלכר שלא ארע מנ"ל הא? - לא זכר מדברי הרמב"ם שזוז צורי זוזו מדינה משקלם שוה. -

כדי לסוך אבר קטן. המוציא... שמן כדי לסוך בו אבר קטן שבת פ"ח, הרקין שבכ"ח... שיעורן כדי (הגר"א) סבת קטן כלים פ"כ ס"ב, ובגמרא שבת ע"ב אר"י שמן כדי לסוך אבר קטן של קטן בן יומי, וכ' הר"ש הובא בתו"ש כלים שם שמסתבר שהוא א' מצ"ו בלוג, וכ"ה בערוך ע' קרקע, וע"ש מעמיהו. -

כדי מציגת הכוס. כדי מציגת כוס יפה. המוציא יין כדי מציגת הכוס שבת רפ"ח ובגמרא שם ע"ב תנא כדי מציגת כוס יפה... אר"י... צריך שיהא בו רובע רביעית דאמר רבא כל חמרא דלא דרי על חד תלת מיא לאו חמרא, נמצא כי כדי מציגת הכוס היא 1/4 רביעית, וכן אהא דאר"י א"ש פסחים ק"ב ב' ד' כוסות (של פסח) צריך שיהי' בהן כדי מציגת כוס יפה, פרשו התם דהיינו כדי מציגת כוס יפה לכל חד וחד (רביעית כוסות) (היו להו כולוהו) (לכל חד' כוסות) רביעית הרי דכדי מציגת כוס אחד הוא 1/4 רביעית, - ואב"י הקשה בשבת שם ארבא מהא דתנן נדה י"ב, ב והמוזג שני חלקי מים ואחד יין, הרי דלא דרי רק אחד תרי, ותירץ רבא בא"נ משום חותמא (דנהי נמי דדרי על חד תלת בטעמא, מראית דם לא הוי אלא בשני חלקים מים וא' יין) וע"ע מ"ט מ"ט שם כתבתי דאפשר לר"ם בעינן לד' כוסות של פסח יין 5/16 רביעית ומים 11/16, והוא קרוב לשיעור אב"י - אך אפשר דטעמא דר"ם הוא משום דבעינן בד' כוסות מלבד טעמא עוד מראה יין, וכמו שפירש רבא טעמא דמתניתין דנדה הנ"ל, ובזה נרויח למצוא שיעורי' דר"י דאמר פסחים שם צריך שיהא בו (ביין של ד' כוסות) טעם וכראה יין, - דהיינו דבעי 1/8 יין עם 2/8 מים, והה"ל

ביצה קלו ואחרי שהצריך אותם לשעה, ותחלק את השעה לחלקים תעלה לד' ביצים, לשיפת רש"י י"א מינומין וחשע סעקונדין קלו' ולג'. ביצים לשיפת הרמב"ם... ח' מינומין ורביעי [כ"ה בנוף דרה"ר ובשרי חמר השמים את, הרביעי" ואולי במעות] וששה סעקונדין קלוי" עכ"ל, אבל כסדרמה לי שאין ראיותיו מכריחות כ"כ עד שניכל לסמוך עליהן להקל, - דהא שאין משך זמן אכילה סעודה בינונית יותר משעה, הוכיח מהא דאמר ר"פ פסחים יב, ב דלכן מותר לאכול בד' בע"פ ר"ד' זמן סעודה" (והכל בקאים בה, רש"י), דקשה טיבא--להרב--מאי מהני שיער זמן התחלת הסעודה, אבל דילמא ימשוך סעודתו עד לאחר שש... עד תחלת שבע, והוא יחשוב שלא נמשך רק שעה... אלא ע"כ השיעור אכילה אינה רק שעה מדויקת... וזה ראי' ברורה. ולדעתו אין זוראי' ברורה כ"כ, דמלבד דאפשר הלא חיישינן שימשוך במשך זמן שעה כמה הוא (דואת ידעו הכל, כדמשמע בכ"מ וגם בסוגין קצת), רק חיישינן שימשוך איזה שעה היא, הנה אפילו לפי הבנת הרב, ל"ל בה שימשוך סעודתו (במעות) עד אחר שש... עד תחלת שבע, כיון דחמץ אינו אסור אלא משבע (רש"י ד"ה בחמש חמה: במזרח) ויותר מזה ודאי ליכא למסעי, ובגמרא גם מלשון הרב, דהרי אפילו לרבא אין אדם טועה לר"י, רק בג' שעות חמר משהו, ומתחלת ד' עד תחלת ז' כבר יש ג' שעות שלמות, - ומה שנסתיע מהא דאמר שם ק"ב מהו דתיבא תשע שעות לאגריפס כד"ש דמי, ע"פ פירושו החדש, ודאי שהיא סיוע שאין בו משך, כי פירושו רחוק מן הפשט (כאשר יראה המעיין שם, ואנכי חסתי להאריך בהערכת דבריו) - ומה שהוכיח מהש"ס שסתם סעודה היא חצי עומר, בעצמו ראה בשמ"ק שם, דלאו דכ"ע הוא, ויש מחלוקת בזה, ומה שכ' שמשיעור משך זמן אכילה חצי עומר נוכל לדעה משך זמן אכילה פרס, שהוא ג' או ד' ביצים, כבר כתבתי לעיל שיש לחוש אולי השיעור של פרס הוא בלפתן (מה שאין כן סעודת מדבר - שממנה יליף שיעור סעודה בינונית כ"א ביצים וג' חומשי ביצה - שהיתה בלא לפתן) וכי אולי עי"ו כשהוא יותר באכילתו, כדעת הקרבן אהרן. -

כדי גמיאה. גמיה. גמיעה. המוציא... חלב כדי נמיעה שבת רפ"ח, ובגמרא שם ע"ב שאלו כדי נמיעה הנן או כדי גמיאה (ובירוש' איתא: גמיה) ארנב"י הגמיאני נא, וכ' התוס' שבת ע"ב ד"ה המוציא דגמיאה נפיש מכגורגרת והוכיחו זאת מסוגית ההלמוד, וז"ל הר"ן שיעורא דכדי נמיעה לא אהפרש ובודאי שהוא פחות מרביעית, ע"ש ראיתו, ובשה"ל כ' א"ד שהוא כמלא לונמא, וכ"כ התוס' ד"ה נמיעה בשם הר"פ, אכן סיימו דלא משמע כן במס' יומא בפ'

קלו' הלשון מנומם, שלא ביאר הרב איזה חלקים הם, ה"א חלקי' ביצה. גם אינו מדויק, כי חצי עומר הוא (2:43), כ"א ביצים, וג' חמשיית ביצה (21,6). קלו' אינו מדויק כי 4x60=216 הוא י"א מינומין וששה ושני שלישי סעקונד. קלו' דהיינו ח' מינומין וכ"א סעקונד, וגם זה אינו מדויק כי 3x60=216 הוא ח' מינומין וכ' סעקונד.

ותהי פלוגת הבבלי קרובה לפלוגת הירוש', בשיעור כוס של פסח, ע"ע מימרטין הנ"ל. —

הערה. במשניות דשבת שם, ועוד בכ"מ בסו"ג, מצינו שיעורים שונים, אך אנכי השמתי את אלה שלא נהביר לא ערך עצמם ולא ערכם לזולתם, אם לא שמצאתי דבר מה להעיר בהו. —

כדי סכת קמן. עיי' כדי לסיך אבר קמן.

כדי עבודה. או שהלך בהן כדי עבודה טהורין חילין פ"ט ס"ב, כמה כדי עבודה... ארבעת מילין פסחים מו, ב, חילין קכב, א ורש"י העתיק נדה נה, א כדי מיל, ועיי' נוביק חיד"ע סי' כג, מה שהפליא הגאון לפרש נוסחא זו, וע"ת חיד"ע סי' לט מה שב' לחוק דבריו ולפרק מה שהקשה עליו רי"פ. בכ"ז מסתבר הנהה זה האחרון, שבמקום כדי מיל צ"ל כד' מיל, והוא הוא שיעור הנמרא הנ"ל. —

כדי שבע. אין פוחתין לעניים כנורן מחצי קב חמין פאה רפ"ח, ועיין שנ"א, ה"י ומ"ש שם — ור"ש ורב כלים פ"ר מ"ב, דהיינו מוין ב' סעודות, נמצאת סעודה אחת רובע הקב, לוג, ששה ביצים, — אלא שזה בתבואה, שצריך להוציא ממנה שבר טרחה וציב, אבל בפת אמרו שם מ"ו דאין פוחתין לעני העובר ממל"מ מככר (פה) בפנידיון מד"ס בסלע, דזה עולה לשמת הירוש' [כאן הל"ה ועירובין פ"ח הל"ב, דיצא מזה שליש ליציאה קלו] לכ' שלישי חצי הקב (= 1/8 קב) לב"ס, דהיינו ד' ביצים לסעודה, כרש"י (ע' שנו"א שם, וביאורי הגר"א או"ח סי' הפו, ולשמת הבבלי (עירובין פב, ב, וכתובות סד, ב דצא מהן מחצה לחנוני) לרובע הקב

לב"ס, דהיינו שמינית הקב, חצי לוג קלוי) לסעודה אחת, שהוא ג' ביצים (עיין ר"ב ור"ש שם, ורשב"ם ותוס' ב"ב ט, א ועוד בכ"מ) וכן הא דאיתא כתובה פ"ה מ"ח ומשורה את אשתו... לא יפחות לה סב' קבין, מפרש בנמרא התם סד, ב דהיינו מ"ו סעודות או לכל סעודה וסעודה שמינית הקב קמו] ואף שהתם השיעור הוא כחמין כבר תרצו זאת הר"ן והרשב"א עיין שם"ק. עכ"פ אין השיעור דפאה הנ"ל פחות מנ' ביצים פת, (ואפילו למד"ס דב"ק הם י"ח — עיין עירובין וכתובות שם — עיין איננו פחות מן 48/18) = 2 2/3 ביצה).

והנה בירוש' פאה פ"ח הל"ד איתא מ"ט (נתנו שיעור האמור לעניים), והשיבו ואכלו בשערך ושבעו הן (לו) [להם] כדי (שבעו) [שבען] ואין הטעם הזה לאחד מאמורי ארץ ישראל, אלא לקיח מהספרי פסיקתא שנ על מקרא זה, וכ"ה בפסיקא קי, על פסיק ואכלו ושבעו (דרשה זו האחרונה זכר הרמב"ם, ואת הראשונה — הר"ש והרב) ומעתה קשה לכאורה, על מה דאמר רב ברכות סט, ב דטעמא דר"מ דבעי כביצה לזימין, דכתיב ואכלת ושבעת, אכילה שיש בה שביעה, ואיזו זו כביצה, ואיך אפשר זה הא כאן מבואר שהוא יותר הרבה, [ואין לומר דר"מ פליג אהני שיעורי דב"ס, וכדמשמע במתניתין דעירובין שם — עיין שם"ק ומהר"ם ש"ף כתובות שם — דהרי מהא דפליג אשיעורי דשעורים — עיין במתניתן בפנים — נראה דמודה בשיעורא דחמין ופת], והנה לשיטת התוס' והרא"ש ברכות שם, דקרא אסכתא בעלמא, וכי אין זה שביעה גמורה, אתא שפיר

קלו) אהא דאיתא במתניתן התם דשיעור עירוב לריב"ב הוא ככר בסוגריון שעולה לריב"ב ביצים (עיין החשבון ברש"י ושאר המפרשים), ולר"ש 2/3 ככר בן ח' ביצים, הביא הירוש' ברייתא (המזכרת גם בתלמוד) שקרובין דבריהן להיות שוין, ועי' הקשו, ככתלמודן, הא הככר (והעירוב) לריב"ב הוא י"ב ביצים, ולר"ש הנה הככר רק ח' ביצים (והעירוב — 1/9 ביצה, דהיינו פחות ממחצה) ואיך אמרו שקלה"ש? ע"ל, ותרצו צא מהן שליש ליציאה ונשאר השיעור לריב"ב רק ח' ביצים, ואע"פ שעדיין הוא גדול משיעור ר"ש שהוא רק 5 1/3 ביצה, בכ"ז כיון דשיעור ר"ש הוא יותר מחצי שיעור ריב"ב, חושב אותם קרובים להיות שוים (כי אין דרך הירוש' לרקוד כי ככתבלי כנודע). והק"ע והפ"ס סברו דקאי על הככרות, ולא על שיעורי העירוב, ולכן נתקשו בדברי הירוש' ולי מסתבר כמו שפרשתי. — ובסג"א קונטרס ד"א אות לט, ראיתי דברים שלא זכיתי להבין פירוש המלות, הוא העתיק דברי הש"ס, שבי הירוש' פליג על הבבלי, ואח"כ כי בזה"ל: ודברי תימה הן ובהנם עשה פלוגתא בין הבבלי להירוש' בפי' המש', דהא לריב"ב דאמר מככר בסוגריון ולפי התיורין דצא מהן שליש היינו דהתנוגי משתכר וז' ביצים מג' לקב, וא"כ הוה פחות מששה (?) והווי דבריהם קרובים, דהא מתחלה הוי סובר דלריב"ב הוי י"ב ולדירי' ששה הוי מרובה ולש"ס דידן לא הוי מרובין (ולמה?) ע"כ פי' דמנכין מחצה, וא"כ לריב"ב הוי ג' שלמים (2 — אולי צ"ל: ו' שלימות), ולר"ש הוה פחות מששה, והרברים פשוטים וכדורוים, עכ"ל, ומי ובינינו פשוטם ובידורם. — קלוי) ועי' מהרש"א בכורות ג' א שכו' ששיעור אכילה של כל אדם היא כ"ה סלעים שהוא מנה, ומשמע שם דכונתו לאכילת יום שלם ב' כעודות, דהיינו לוג, וחושב ככל הגאונים, משקל הלוג קי' זוז (מנה) ע"ע לוג. ונראיתי להעיר על מה שסוים שם, ולר"ע הוא י"ב סלעים חצי — עכ"ל, וזה קצת תימא, עכ"ל, ולא מצינו לר"ע דפליג רק על שיעור הרבלה (ואולי גם על שיעור הגרוגרת — עיי' הגהת הרש"ש) אבל לא על שיעור הפת והחמין. (קמו) ותרי ותלתא תמיהו קא חיינא בדבריו הרב הגי' כפ"פ, א, דהרמב"ם אישות פ"ב הל"י כי פוסקין לה (למשרה את אשה) לחם ב' סעודות בכל יום, וסבר הרב דהרמב"ם מפרש דשיעור ב' קבין דמתניתן הוא מוין יום אחד, וכ' בפס"ז דף 63 דהו' בכוככם עם דברי ראב"ע ורבי יונה אבן גנאת, שהיו קביום לרי' הם ח' מאות זוז, ועשירית האיפה ג"כ השיכ זוז, ויהו קביום קרובים לעשירית האיפה, וראב"ע אמר שהוא מאכל איש אחד אי"כ קביום הוא מה שיספיק לאיש אחד כיום אחד, עכ"ל, וזהו מלא דודאי שיעורא דמתניתן הוא לט"ז או לי"ח סעודות, כמו שכתבתי, והרמב"ם שכוכר דהשיעורים כשתנים לפי המקום והזמן, כמו שב' בס' המש' ובהל' אישות שם ושם, ושנה מלשון המשנה, שנה גם בזה, ש"עשה חשבונו ליום לא לשבוע, ולא כוון מעולם שיצטרכו ב' קביום ליום (ומלבר זה לא הכנתו אריכות לשון הרב, בדקצרה הוי ל"י לאכר דקביום (שהוא לדעתו מוין יום אחד) הוא קרוב לעשרון, והוא כדעת הראב"ע דעשרון מאכל איש אחד, ומה לו לדבריו ריא"ג וחשבון המשקל מה?) ב, סבר כי ככר בסוגריון דמתניתן הוא ב' לוג, חצי קב, (שם פס"ד דף צד) ולפי המבואר אינו אלא או שלישית הקב, או רביעית קב. — ג, כתב (שם) דאין נותנים לעני אלא מוין חצי סעודה, והוא דמשך כאן, אהרי מה דכתב בפס"ז, דכי קבין הן מוין ב"ס, ולפי מה דסבר הן חצי קב, ודכר הוא חצי קב, (כי בן חצי קב, הוא רביעית סב' קבין), אבל לפי מה שבמלתי את הנהרותי הקודמות, כמילא מתבטלת גם תוצאתו מהן. —

והיכן כונא, עעה"ש ערך בון ב וע' כן. —
 כום. בירוש' שבת פ"ח ה"א וש"נ איתא כמה הוא שיעור
 של כום (של רביעית, מפרשים) ... אצבעים על
 אצבעים על רום אצבע ומחצה ושליש, וכן יסד ראה"ק
 ביוצרות לפרשת שקלים והכום סוכב אצבעים על
 אצבעים ועל גובה חסר שותת מאצבעים. ולפ"ו
 יהי' השכרת הכום, אם נימא שכונתם למרובע $(4 \times \frac{11}{8})$
 $= 7 \frac{1}{8}$ אצבעות מעוקבות, והתו' פסחים קט, א ד"ה
 רביעית של תורה תמהו ע"ו מהא דמכואר בתלמודין
 ששיעור רביעית הוא 10.8 א"מ, ותרצו הירוש' וראה"ק
 סירי באצבעות ציפורי וכום עגול שלפ"ו יהי' תושבתי
 רק ג' אצבעות כמכואר סוכה ח, א עש"ל קלוי". אבל
 לפ"ו הקשה הדבר עוד יותר לאורך גימא כי אצבע
 מעוקב ציפורי הוא יותר מן 2,985 (ע"ע סאה ירושלמית)
 והיה' הכום $(3 \times \frac{11}{8} \times 2,985)$ יותר מן 16.4 א"מ ואפילו
 נימא שהוא רק 2,744 (ע"ע הנ"ל) עדיין יהי' הכום
 $(3 \times \frac{11}{8} \times 2,744)$ יותר מן 15 א"מ. (גם מלשון הירוש'
 וראה"ק משמע קצת דמירי בכום מרובע, ועיין מה
 שהאיריכו בזה המפרשים על אהר ובש"ת בית אפרים. לכן
 מריפות סי' ט"ו וח"ס אי"ח סי' ק"ט, ובמקוה מהר"ה. לכן
 ישער הרה"ח המהגרס רצ"ה יפה האסף שנה ג' דף שלה
 דאם אמנם ערך המדות הציפוריות להמרביות הי' כערך
 $\frac{86}{25}$ אכן ערך אורך האצבעות לא הי' רק כערך $\frac{17}{16}$.
 ואם נאמר דערך אורך האצבעות הי' כערך
 המדות או אולי נאמר שאצבעות הכום של הירוש' אינן
 גדולין (כאצבעות של הרביעית בבבלי) אלא אצבע
 הסמוך לגודל הנקרא כתובות ה, ב' סתם אצבע והוא $\frac{4}{3}$
 גודל ע"ע אמה קלוי"י ויהי' מעוקבו של אצבע הלז
 בציפורי $(\frac{4}{3} \times 1.406 = 1.875)$ גודל בקירוב (ע"ע הנ"ל)
 ויהי' שיעור הכום הירוש' $(\frac{11}{8} \times 7 \times 1.875 = 10.8)$ א"מ בקירוב,
 והוא קרוב לשיעור הבבלי. — ולדעת ש"ב הג' ראמ"ה
 ז"ל בהנהותיו הנספחים לש"ס ובספרו אהל משה אין כונת
 הירוש' לרביעית אלא אל $\frac{2}{3}$ רביעית ע"ש מעמ' ונימוקי. —
 כור. ע"ע כר.

כותבת. כותבת הגסה. בש"א שאור בכזית וחמין
 בככותבת ביצה רפ"א. האוכל ביוהכ"פ
 ככותבת הגסה כמות וכנרעיונותה (רבעינן לאותוכי'
 דערני') יומא רפ"ח, דכש ככותבת הגסה ביוהכ"ב
 כרכית מא, ב וש"נ. ומהא דאר"ז יומא עט, ב כותבת
 הגסה.. חסרה מכביצה (וכן מסקנת התלמוד ההם
 כותבת הגסה.. פחות מכביצה) ומהא דכתבו התוס'
 שם ד"ה לומר שגורלה סכניגרת ידענו את גבולות'
 אבל שיעורה הקצוב עדיין נעלם ממנו, ועיין רמב"ם
 שבתת עשיר פ"ב הל"א שהוא פחות מכביצה כמעט,
 וכן כתבו אחריו כמה מחברים, אבל לא קצבו שיעור
 הכמעט" — ולכאורה קשה מה שכל' רק "שהוא פחות
 כמעט

שפיר, אכן למד"ם דשיעור כביצה לר"מ הוא דאורייתא
 קשה, וי"ל דסכרי דנהי דלשובע יום המים, יב"ש, בעינן
 שיעור חצי לוג (ולמעל"ע בעינן לוג שלם), בכ"ז יש
 כביצה כרי להשביע לשעה קלה, כראמר אביו בעצמו
 סוכה כג, א כדמעים בר ב"ר ועייל לכלה, ופי' רש"י
 בבקר כשהולכין לבהמ"ד ודואג שמה ימשכו השמועות,
 ומועם מלא פיו, וע"ש בתוס' ד"ה תרתי או תלת,
 וברש"י לקטן כז רע"ח ד"ה היגו ובשו"ע או"ח סי'
 הרל"ט סע"ב ובאה"ג שם, דהיינו כביצה, הרי רביצה
 משביע לפי שעה, ועיין חידושי הרשב"ש ברכות שם. —
כדי שתצא נפשו. מעשה בסומא שירד למבול
 כמערה וירד מושכו אחריו ושהו כדי שתצא נפשם
 והשיאו נשותיהם יבמות פט"ו מ"ד והוכא להלכה שו"ע
 אה"ע סי' יז סע' לב, ופליגי בה הראשונים: י"ם דהוא
 שעה קלה וי"ם שעה אחת (משעות השוה) וי"ם ב'
 שעות וי"ם ג' שעות, וע"ע שעה ובאה"פ שם ס"ק קא
 ופ"ת ס"ק קלד מה שהאיריכו בזה. —

כדי הפיסה. כדי תפיסת יד. לחלולה ... מקום
 הרב... אפילו ניטל כולו כשר והוא ששנשתייר בו
 כדי הפיסה (אחיות יד, רש"י) וכמה? א"א כמלא
 במרא כהורא חולין נ, ב וכ' רש"י שהוא אצבע, וי"ם
 שהוא ד' אצבעות וכן דעת התוס' ע"ע במרא. — וישמ...
 למעלה עד כמה (הוא מקום שחיטה) ... עד כדי הפיסה
 יד שם מד, א וכ' רש"י צריך להניח לצד הראש כשלש
 אצבעות וארבע ל' מו"ה ואני שמעתי אחיות חודי
 צפרנים, והראשון נראה בעיני דכה"ג לא מיקרי הפיסה
 יד, ולפ"ו כדי הפיסה יד גדול מכדי הפיסה סתם.
 אכן התוס' ד"ה כת"י כתבו שהוא כדנקיט אינש בשתי
 אצבעות, וכי כרי תפיסה סתם גדול מכדי הפיסה יד,
 וע"ע במרא.

כזו. הכום דומה לקתון גדול המיד פ"ג מ"ג. לדעת החצ"מ
 היא מל"י $\chi\sigma\upsilon\varsigma$ מדה המחוקת ששה לוגין, חצי
 ההין, אבל ראה בעצמו הא דאיתא חולין ק, ב אתקין
 ר"א בהוצל כוז בת רביעהא ושיש כוז קטן. ורש"י כ'
 חולין שם שכוז פירושו פך של חרס, ועיין בפירושו
 שבת עז, ב קל, א וע"ז כט, א. יהרב המיד שם כתב
 קיתון בל' ערבי אלכוז (ועיין מה שכתבו לז"ק) ואינו
 שם מדה, ואין ענינו לכאן. —

כונה. שכעה כוני ... וחמשה כוני ... ותלתא כוני ...
 וכונא .. גיטין סט, א וכ' רש"י מלא אגרוף וכ"כ
 הערוך ע' חפן, אכן על באהרא דכילי בכוני כנא כנא
 בפרומה כתובות צט, ב כתבו שניהם שהוא שם מדה,
 וכ"כ רגמ"ג מעילה כא ב ובערוך גורם גם בשבת ק"א
 עירובין כט, ב כונא כוני במקום כונא כוני הנזכרים שם.
 ולדעת הח"ק כונא הוא מל"פ אגודה ואחיות יד וכונה
 היא מל"ד מדה כמו כום ועפ"ו יברר היכן צ"ל כונא

קלוי"י וע"ש שכ' עוד תירוק אהר דבירוש' מירי בעגול שנוכל לרבע כתוכו אצבעים. על אצבעים וראיתי בהמגיד שנה יט
 גליון כ"ו שח"א, אחרי הודיעו שרבים נלאו למצוא הסהח כתב הוא שכונתם כי כום עגול.. יקיפ מרובע אצבעים על אצבעים,
 עש"ל ואשתמתי' דברי התוס' על אהר. — קלוי"י ואולי זהו כונת ראה"ק שכ' שם לפני זה עד שהוא מכלה בשתות, אצבע
 קטנה' לאמר שאין כונתו אל הגודל אלא אל האצבע הסמוך לו וקטן מכנו, אבל שם לעיל כתב ג"כ עד שהוא מכלה, באצבע
 הקטנה' ושם קאי על הגודל (ואולי צ"ל באמת ישם, באצבע הגדולה).

וכ' הוא ע"ז וזה מודדים ב' מפחים והוא רום כיוזבא שפ"י רש"י מפח בזקיפת נידל, עכ"ל, ולפי דבריו הי' רוחב החשן לדעת הערוך רק ב"ט, ולא אדע מנ"ל הא ז - ומנ"ל שוהו רום כיוזבא והוא ב"ט ז - ובפרט שהערוך ב' שרום כיוזבא היא רק מפח, ולא זכר וקיפת האגודל כאמור.

ככונם משקה, א"ר חמש מדות בכלי חרס, ניקב כמוצא משקה מהור מלמטא גיסמרא ... ניקב ככונם משקה מהור מלקדש בו מי חמאה שבת צה"ב. וכ' רש"י כמוצא משקה נקב דק מאד משקה יוצא בו, ככונם משקה דהיינו נקב רחב קצת, ועיין גדה מטא, איך לשערם, ועיין הוסי' שם ד"ה אם כנסה, ובמהר"ק שיש נה כ' (לענין כלי לנקות בו את המקוה) דככונם משקה הוא נקב רחב כמו עדשה, אכן הב"י יוד"ע סי' ר"א כ' שלא יודע מנין לו, ובא"ח סי' קנפ כתב דלענין לפסול כלי לנטילת ידים גם המהר"ק יורה דהשיעור בציר מהכי טובא.

ככר, (א) ככר לחם, כמה שיעורו (של עירוב) ריבב"א מככר בפונדיון (1/2 מעה) מר' סאין בסלע עירובין פ"ח מ"ב, ואחרי שהסלע מ"ח פונדיון נמצא הסאה היא י"ב פונדיון, ויהי' הככר בפונדיון א' מי"ב בסאה, שהוא חצי קב, אלא שבגמרא שם פ"ב ב מסיק דריב"ב מיירי בככר הנקנה סחונגי, שמשתכר מחצה והככר שלו הוא רביע קב (ששה ביצים) ורש"ם דהככר הוא משלשה לקב (שליש קב) והיינו ת' ביצים, וכן אמרו בתוספתא נגעים פ"ו ככר משלש לקב, והרמב"ם עירובין פ"א ה"ט (והלמ"א פ"ב היא והלמ"צ פט"ז ה"ז ועוד בה"ט) פסק כריב"ב, ומדברי רש"י בכ"ם לענין פרס נראה שסובר כר"ש, וכ"פ ר"ח עירובין פ"ב ד"ה אנב אורחא קב"ל וכ"ה בשה"ג שם, ולפ"ח פונדיון לככר בן ו' ביצים, יהי' ככר בן ח' ביצים (1 1/2 פונדיון (= 2/3 מעה).

ב) שם משקל, נזכר הר"פ בתנ"ך. ממנו של זהב, של כסף, של נחשת ושל ברזל, ומצינו כולם במקרא אחד דהייא כמ"ז, ויהנו לעבודה ה' זהב ככרים .. וכסף ככרים .. ונחשה ... ככרים וברזל ככרים .. ומהכתוב שמות לח-כה, וכסף פקודי העדה (אשר ה"ו לפי הכתוב שם 603550 איש וכל אחד נתן חצי שקל) מאת ככר ואלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקל - יצא לנו שהככר הוא 3000 שקל (כי 603550 * 1/2 שקל הם 301775 שקלים, הסר מהם האלף ושבע מאות וחמשה ושבעים שקל, שנפרטו בקרא נשארו למאת ככר שלש מאות אלף שקל, או שלשה אלפים לככר), אכן קונטריוקוס שש"י, לפי המסופר בתלמוד בבלי בכורות ה"א לא ידע רק מסנה של חול שהיא כ"ה שקלים, ומככר בן ס' סנה, וא"כ עולה לככר אלף וחמש מאות שקל, ולכן שאל את

כמעט" הא תלמוד ערוך כריתות יד, א וכוהבת אית בה ב' זיתים שהוא לדעת הרמב"ם, פחות מן 2/3 ביצה". [ועל הר"ן שכ' שאפשר לאכול שני שלישי ביצה לא הקשה הא, דאפשר שסובר שזית יותר משליש ביצה]. ובהה"ד פ"כ ס' כ' נו הקשה על הרמב"ם להיפך הא מכואר בכריתות דכוהבת היא ב' זיתים דהיינו כביצה עש"ל. ולענ"ד זה לא קשה דודאי להרמב"ם ב' זיתים פחות מכביצה, אכן קושיתי קשה. ואולי יפרש הרמב"ם דאית בה בכותבת יותר מב' ביצים רק שלא תגיע לג' - וגדולה מוז מצינו להמג"א דאף שאמרו שם ואין ביה"ב מחזיק יותר סב' זיתים בכ"ז דעתו שמחזיק יותר סב' רק שלא יגיע לג', ע"ע נגורגה - [עיין נוב"ק או"ח סי' ל"ח ודגמ"ר כאן שכונת הרמב"ם שהוא פחות מביצה קלופה. מע"פ, דהיינו פחות מן 2/4 ביצה שלמה מע"פ]. - עכ"פ למדנו מסוגיא דכריתות דאין כוהבת פחותה מב' זיתים, ועיין הג"ם שהביא גמרא זו. - ובס' החנוך מצוה שיו"ב כ' ושיעור הכותבת היא יותר מכנגורגה ופחות מכביצה, ופחותה מב' זיתים" וכי במשקל י"ב ארגינין (היינו ד' דינרין, או סלע, ע"ע סלע) אין שיעור כוהבת עכ"ל. ודבריו לכאורה צ"ע דהרי לעיל ראינו דאינו פחותה מב' זיתים? - ואולי סובר כהה"ד שכ' לתרץ קושייתו על הרמב"ם שזכרתי לעיל, דרב זביר פליג על הסוגיא דכריתות ואנן פסקינן כר"ן, ואולי מ"ם יש כאן וצ"ל: ולא פחותה מב' זיתים, והדברים כפשוטן. - וע"ד המשקל שזכר, אולי סובר כהרמב"ם שהזית היא 0.3 ביצה (או 0.6 ביצה ב' זיתים) ומשקל הביצה ביבש 1 1/2 זוז ע"א. והוי' ב' זיתים (0.6 * 7 1/2) 4 2/3 נמצא שבי"ב ארגינין (ר' זוז) לא הוה ככותבת [אכן מדברי רה"ג נראה שמשקל כביצה לחם אינו רק 5 5/8 כספים (דינרין) ע"ע פרס קלויי, ויהי' בשני זיתים רק 0.6 * 5 5/8 = 3 2/3 זוז]. ועדיין אני תמה שנתן שיעור במשקל והרי אין כל הנשקלין שניין (ולא דמי לשיעורי רה"ג והרמב"ם שהם לדברים ידועים לפת חמין ולקמח, ע"ש. משא"כ הרב החנוך שנתן כלל לענין אכילת חולה ביה"כ, ולא פירש איזה אוכל), ודע שגם הרה"ם ש"ע שם נתן שיעור במשקל, ועליו עוד יותר קשה שחושב שם משקל הביצה אוכל עפ"ח הרמב"ם לרביעית מים, והרי הרמב"ם בעצמו מחלק בין מים לקמח? ולעשות פליגה רחוקה כזו שתחת שרה"ג מקטין שיעור הלחם מהקמח, מגדיל הרה"ם שיעורו מן הקמח קשה בעיני ע"כ הרבר צ"ע.

כיוזבא. כדעדי מיעא נחיתה ל"י רום כיוזבא ח"מי בתלהא פרסי מנחות סט, ב. רגמה"ג פ"י מפח, וכ"ה בערוך, וברש"י איתא ב' מפחים בזקיפת נודל, והצ"ק ה"קן מפח, במקום ב"ט, לפי שמצא כן בערוך, ונס בשמ"ק הגיה כן ברש"י. ובפרט המדות הביא מה שכ' הערוך וזה שבו מודדו אה החשן מן הורת ועד אגודל,

קלויי... דע כי גם לשיעור הקטן הלז (5 5/8 זוז לכביצה) יהי' משקל חצי ביצה (= 2 1/2 זוז) לרב הגאונים שחורטבים את הוז צ"ז ג"ש (2 1/2 * 96) - 266 2/3 ג"ש, ואמילו לרש"י לשמת הריב"ש שמשקלו רק ס"ד ג"ש יהי' עכ"ס (2 1/2 * 64) 177 1/2 ג"ש. והעירתי ע"ז לפי שראיתי בש"ה"ק שכ' שב"פ כיצד מכריזין נראה ששיעור כזית (שהוא לדעתו חצי ביצה ע"ש בפנים לקמח) הוא ע"ב גרעין, וכן נראה בהר"ן בבס"י יומא עכ"ל, ולא אדע אי' מצא רמז לזה במקומות שציינתי - ואחשוב כי מ"ם איכא הכא, כי הדפוס וזאראש אשר לפני מוסעה מאד.

כסף. שה"ק למתכת הידועה (וילבער), גם שע"פ למטבעות הנעשות מאותה המתכת. ובכנורות נ,א אמר ר"א כל כסף (קצוב) האמור בתורה סהם סלע קלס' דנביאים ליטרין קלס' דכתובים קינטרין קלס' ופי' רש"י ליטרין מנין שהוא כ"ה סלעים, קינטרין מאה סלעים בבל שקל' ובכ"מ סד א פי' מאה מנה. ולדעת החהרצ"פ ח"א דף 14 כונה ר"א בסלע אל 8 1/8 דינר (שקל של קדש, ע"ע) ובליתרא אל ד' דינרין, ובקינמר אל 6 1/2 דינר, עיין ערכים הללו.

ולדעת בעה"מ בפרפראותיו, גם העשרים כסף דמכירת יוסף (בראשית לו-כח) הם סלעים קלס'—אכן לדעת בעלי האגדה דא"י הם דינרין, כי כן איהא בירוש' שקלים פ"ב ה"ג ובעוד כ"מ, לפי שמכרו בכורה של רחל בעשרים כסף יהי' כאומא פודה את בנו בכורו בעשרים כסף. ואחרי שפדה"ב הוא כ' דינרין (=ה' סלעים) עכ"ח שלדעת הדורש הלו עשרים כסף הם כ' דינרין. ובב"ד שהוא אגדה א"י (רש"י בראשית מז,ב) אמרו מפורש בפפ"ד אתם מכרתם בנה של רחל בעשרים כסף מעות קט' שהן חמש סלעים, הרי שחושבים את הכסף לדינר (ובמדא"ג סיים לפיכך כאומא פודה את בנו כה"ס דהיינו כספים, ומשמע לכאורה דקורא לסלע כסף. אבל אין ספק שמהד"פ הוא, וצ"ל: דהיינו כ' כספים, וכן איתא התם במדבר ג-מו). ועיין פדרי"כ שקלים אות קמט ובמד"ר פ"ד ששם מבואר ג"כ שעשרים כסף היינו כ' דינרין, וכן איתא בב"ד פצ"א ששאל יוסף את אחיו בכמה וביתתו יהי' אמרון לו בחמש סלעים (=כ' דינרין). וכ"ה במדא"ג בראשית מב-ז. ואולי אולי לשיטתם ירוש' ריש קדושין ובר"ר פע"ח שגורסין בדברי ר"ח כל 'שקלים' (לא: כל 'בכסף') ועי"י ירוש' שם שאמר ולא דמי (הא דשרות בכסף נקנו) המן כתוב כסף והבא כתוב שקלים. הרי דמחלק בין שקלים לכסף סהם, ולדעת המהרש"א בכורות נ,א כן

את ריב"ז בניבוי הכסף אתה מוצא מאתים ואחת ככר, ואחד עשר מנה (כי 201 x 1500 x 11 = 26 x 801776) ובנהינת הכסף אתה מוצא מאה ככר וחשד את מרעה"ש שנבנ מאה ככר, והשיבו ריב"ז מנה של קדש כפול הי' דהיינו חמשים שקלים, והככר של קדש הי' (60 x 60), ג' אלפים שקלים, ע"ע מנה, ולפי האמור היו ב' כברים שונים: א) של קדש 3000 שקל, שהן ק"ב מנה: בנות כ"ה שקלים. ב) של חול 1500 שקל שהן ס' מנה בנות כ"ה שקלים קלח). ובירוש' סנהדרין ספ"א איתא ששאל הש"י עור: אין תעביר קנטרא (את הככר, ע"ע) מאה ליטרי קלחי) וחד מן אשהי (שתות) גנב. ונראה שבין הש"י לככר הרומי בן מאה ליטרי (ע"ע מנה ועי' קמטרינר) דהיינו 2500 שקל, ומאת ככר עולים 250,000 שקל וחטר עד 300,000 חמשים אלף שקל, דהיינו שהות מלכר. ונוכר לפ"ו בספרה התלמודית עוד ככר (קנטר) ג' בן 2500 שקל.

כלה, כלה של הבלין ירוש' רפי"ג דביצה, הפ"ם כ' מדה ולא פירש שעורה והדבר מפורש בק"ע וז"ל: הוא מדה וכן יסד ראה"ק... וכל עמר שבעת רבע... ובלה, א"כ הוא עוכלה או אוכלה ע"ע קלחי) ועיין הגהות הרש"ש פסחים קט שנעלם ממנו לפי שעה הירוש' הלו.

כנה, ע"ע בונה. כססמא. המים העליונים יתרים על התחתונים כשלשים כססמאות בר"ר פ"א, וכתב רבי"ט פי' שם מדה בל"י מחוקת הין וצוה לעיין בעי' קסט, אבל בעי' קסט כ' הערוך שהוא לוג ובאמת הכססמא היונית היתה רק לוג ע"ע, ואם כי תת"י קורא גם להין קסט וכ"ה בלשון ערבי ע"ע, אבל מלבד שרב"מ דא זכר מזה, לא אדע מני"ל שכונת המדרש דוקא להין? והח"ל ואחריו הח"ק כתבו באמת שהוא לוג.

קלח) והנה שלשת אלפים שקל שכל שקל הוא 3 1/8 דינר ע"ע, הם 10,000 דינר, ואלף וחמש שקל הם—5,000. ובתולדות הקראים לפירסר דף 160 הביא שבמסמא כשה כבוה"ל: הככר הוא עשרת אלפים מעות, א ב"ל דברי עני ז"ל כי ככר חמשת אלפים מעות ששרג; הנה חשב שענין חולק עליו, ואני חושב שענין ככר של חול קאמפרש והחשבון מכון כמו שכתבתי (ואין הספר ת"י לדקדק בו). קלחי) וכן איתא שם אין תעבדינו שיתין ליטרין פלגא גנב. ומאן דליטרא ומנה חר הוא, וע"ע ליטרא.— קלחי) והדבר יותר מפורש מהא דאיתא בירוש' מאה פ"ח ה"ד לפי גרסת הפ"ם והכפופ"ם, כלה (או: כולה) תבלין, ובכלי עירובין כט, ב איתא דין זה בלשון עוכלא תבלין, הרי דכלה (או כולה) ועוכלא חר הוא, והרב בכפופ"ם כ' כלה פי' כל שהוא, ולא אדע למא פי' כן.— קלט) וכת"א בראשית כג—טו, טז; סה—כו; ויקרא כו—י"ט; דברים כב—כט; את הכסף דקרא סלעין.—אכן העשרים כסף דמכירת יוסף תרגם סתם: קסף. ולדעת רבב"ח הוא כרו שנוכל לבוון בו דרשת חול, עיין לקטן בפנים.— קלס' וכתי' יעשי'—כג אלף כסף, אלף מנין. אכן ברוב המקומות תרגם סלעין (כמו שופטים טו—קד, שמ"ב יח—יא יב) או קסף (כמו שופטים ט—ז).— קלס' וכתי' המתרגם אאלפי זהב וכסף (תהלים ק"ט—עב) מן אלף ככרין (=קנטרין, ע"ע) דהב וסומא. והיינו כפי' רש"י עיין לקטן בפנים ובעי' ככר וקנטר. (קלס'—) ובענפי יהורא ס' תשא הביא שבתוס' ר"ד ריש קדושין כ' שהם דינרין ולאסקי ממאן, דמתרגם' בעשרים סלעים דכסף. ונ"ק שהי' לפניו כן באיזה תרגום, אבל לא אדע איזה. ועיין בהערה קמא'. (קמ) המלה מעות כאן איננה הרבים משע"ס מעה (=גרה, דנקא) דאי"כ לא הוי עשרים כסף רק שקל אחד ולא חמש סלעים, ומה זה שסיים במדרש שהן, חמש סלעים?—אלא הוא שה"ק ומירושה דמי' (גערד). ובמתי"כ כ' מעות מטבע, מעה כסף, נראה שהבין שהוא מעה ממש וזה חיסא. ובס' והזהיר פ' תשא הביא דרוש הנ"ל בזה"ל לפי שמכרו... בעשרים, גרה" פודה כאומא את כ"ב בעשרים כסף, ולא אדע אם כך היתה הגרס' לפניו במדרש או שמפרש טעמו כן את המלה מעות שבמדרש. ואם כי עליו לא תקשה מה שהקשיתי לעיל, כי הוא כנראה לא גרס שהן, חמש סלעים.—אבל לא אדע לפ"ו טעם לה"ס (ואם כי גם תתי' תרגם עשרין כעין אבל הוא לא תלה בהם טעם של הי"ס) ואולי רק על הספסר, עשרים' נתנו הטעם, ולא על המטבע וצ"ל לפי שמכרו בעשרים (גרה) יהיו פורים בעשרים (דינרין) ואין זה רחוק מצל בעלי האגדה, כי כן אמרו באתו ענין לפי שחטאו בשש (שעות) יתנו.. ששה (גרמסין). ובפרט שיש להסביר זה ע"ס הכתוב דברים לג—ו בכור שורו הדר לו שנמשל יוסף לשור והכתוב שבות כא— לו חמשה בקר ישלם תחת חשורי. ואחרי כי עשרים טעה הם שקל אחד לכן יהיו פורים בה' שקלים.—

ובכסף של ערביים כונתו לדינר צורי (כמו שקורא אותו הרי"ף. ועוד אחרים: דינר של ערביים, או דינר מעיאר - ע"ע דינר ערבא), וכשתות וחצי רציל שתות וחצי שתות (ואפשר שהוא העתקה ממלת דנקא וחצי, ע"ע) דהיינו $\frac{1}{4}$ דינר צורי הוי ב' כסף, או $\frac{1}{8}$ דינר הכסף האחד, (וזה סיים: והם (הכספים) שנוכרו אצל מענה) כל שמנה כספים, כסף אחד (דינר ערבא - צורי - אחד) והוא כדעת הגאונים שזכרתי - ונ"ל דאזיל לשיטתו ז"ל ס"י שפו שכי' לגבי פרומה של קרושין שהיא של מדינה ודעתו דהא שאמרו כל כסף של דבריהם כסף מדינה, היינו אפילו כסף של תורה אם אך השיעור אינו קצוב בתורה, רק רבנן קצבוהו. עיין קרושין יא, ב וז"ל שם וע' דינר - אכן הרמב"ם כ' שיש לו כמה ראיות לסתור הדרך שחפסו עד שיצא להם החשבון, וכ"כ הבעה"ם שהוא מעות ועיין נסק"י שבעות שם, שהזכיר זאת ממהנייה ב"ם פ"ד מ"ז שבחרא מחתה מחתינהו להאונאה ד' כסף, ולהטענה ב' כסף שמי"ם כהדדי נינהו. ולעיל כתבנו שכסף של אונאה ודאי מעה היא. וכן הביא הא דאיתא בירוש' ריש קרושין ושבועות שם המענה בשי"א מעה כסף וכה"א ב' מעין, וילפי לה מקרא ועיין רא"ש שם שגם הוא נסתיע מהירוש' הלז. - ועיין תוס' בכורות נ, ב ד"ה כל כסף. - הוציא מהאמור שכסף קצוב בתורה פירושו או סלע או דינר (ולדתי' מעה) ובתלמוד לדיק מעה ולדיק דינר מדינה, וכי ר"ג קורא כן גם לדינר צורי - וכן מצינו למחברים רבים שקרוין כסף למסבעות שונות. וז"ל החלוף מנהגים ס"ו ז: אי"ם משיאין את האשה בכ"ה כספים ומהר שלהם (ולמהר שלהם), ובאי' לכתולה מאתים ולאמנה מנה (צדה לדרך) - ואי' כתובה שלהם כ"ד כסף (ז"כ"ה כסף) (יש"ש) - אאי' כתובה

גם דעת ר"ח בהלמוד, וע"ש מה שהביא מדברי רש"י שם ב"ד"ה כ"צ שכי' היכא דכתיב שקל הוה סלע צורי, והיכא דלא כתוב שקל אלא כסף הוא, דינר צורי, ועיין בפ"י רש"י לאותה סוגי' קרושין יא, ב ותוס' שם ושם. אלא שז"ע שהרי בירושלמי שם אתותב מאן דמחלק בין כסף לשקלים מאינם דכתוב בו כסף ואמרינן דהם שקלים. -

והויסיפון קדמוני' ב, ג כתב שמכרו את יוסף בכ' מנים וכת"י איתא עשרין מעין קמ" - ולדעת הריב"א והתוס' על התורה הכסף באן הוא ק"ם אשמ"לין (כמנין כסף) והוא דרוש. -

ובתלמוד נקראו בכלל כל המטבעות של כסף, כסף קמא) ובפרט - המעה. כי כן איתא ב"ם פ"ד מ"ג האונאה ד' כסף, ... מעשרים וארבע כסף לסלע דהיינו מעה, ע"ע. גם הא דאמרו שם מ"ז ושבועות רפ"ז המענה שתי כסף הוא לדעת רוהמ"פ ב' מעות כסף ע"ש. ולדעת בעה"ע"ם כסף של מענה הוא דינר מדינה, וז"ל חלק מע"פ (דף לו מדפוס לעמברג) ב' כסף הם כסף מדינה והם כ' גרגרי חמין כסף במשקל קמא). ויותר מפורש הדבר בבעה"ם שבועות שם בשם ר"י הלוי, דשתי כסף היינו כספים דאיה מנייהו בדינר צורי שמנה נמצאו ב' כסף עשרים חבות פחות חצי חבה. וכ"כ הרמב"ם טו"נ פ"ג ה"ה בשם רבוהיו שכפירה המענה הוא משקל י"ט שעורות וחצי שעורה מן הכסף, ועכ"ם שם קמא). וז"ל המ"ש לרה"ג ושעור שתי כסף שתית וחצי מן כסף של ערביים, והם כל שמנה כספים כסף אחד עכ"ל (והובאו דבריו בלק"ט פ' ויקרא - וע"פ המ"ש הנ"ל יש להקן בלק"ט מה שנשתבש שם בדפוס), ונראה שגם דעתו ששתי כסף דתלמודן היינו דינרי מדינה,

ובכ"ז רואים אנחנו כי גם הוא קורא לדינר - כסף, שהרי סיים מורה ... בעשרים "כסף" - ועיין הערה הבאה. - קמ"י השיעור עשרים מנה הוא גדול יותר מדי, ולולא שנאמי השערות בעלמא הייתי אומר דהמנה הלז הוא מעה, והוא כדעת הת"י. אלא שהשיעור עשרים מעין קטן יותר מדי, ואולי המנה הלז הוא ד' דינרין, סלע, ועכ"ז ע' מנה) וכדעת הבעה"ם שזכרתי לעיל בפנים, והתרגום שהבאתי קל"ט. והעשרין מעין דהתרגום אולי הן דינרין (ע"ע מעה) והוא כדעת הסדרשים. ובהא אתא שמיר כפשוטה המלה "מעות" בב"ר פ"ד והמלה גרה, הנדרשת עם מעה, שבס' והחזיר. עיין הערה הקודמת. - קמא) וזכורו כספרה התלמודית כספים שונים: א) כסף ארץ ישראל: תוספתא סוף כתובות: ב) כסף בבל שם ועיין מנחת בכורים שכי' דכסף אי' היו קלין מכסף בבל, וזה אמת עיין בגמרא שם קו ב. אכן מה שכתב להלן דסלעי' בבל היינו פלגו רוווי לא ארע כנ"ל הא? - ג) כסף ירושלמי, שם ועיין שם שהוא כסף צורי, ועיין ב"ק לו, ב תוס' ד"ה ושל דבריהם. (והרמב"ם טו"נ פ"ג הלי"ב ב' שמשבע ירוש' הוא כסף מדינה, וז"ה בפיהמ"ש שלו בכורות פ"ח וזה ע"ע.) ד) כסף מדינה, ע"ע איסורא יש"ם מבואר שהוא $\frac{1}{8}$ כסף צורי. וכי לדעת הרמב"ם היו בו ז' חלקים (במשקל) נחשת. וכי רש"י כתובות סה, ב ד"ה ז"פ דכל כסף מדינה הוא $\frac{1}{8}$ כ"ע. אכן הרמב"ם טו"נ שם כ' שהמענה גם במדינה היתה כסף נקי. - ה) כסף צורי. כמו שזכרתי לעיל. - ודעת רש"י קרושין יח, ב ד"ה ותנן, המעה היא כשבע כסף הקמנה שבצורי. ובשם רבותיו הביא שלא ה' בעור מטבע קמנה מדינר, וכן דעת הר"י בתוס' שם ד"ה והרי המענה, ויש"ג - והנה דעת רוב המחברים שכסף צורי הוא כסף של תורה אחי' שהוסיפו עליו שתות. ודינר צורי הוא ו' מעה וסלע צורי - כ"ד מעה. אכן יש סוברים שכסף צורי הוא כסף של תורה קודם שהסופו עליו שתות, והדינר הוא ה' מעה והסלע ב' מעה (עיין הערה הבאה) וז"ה בספר התניא ס"י צה ה"ס במנה צורי שהם עשרים גרה (השקל). קמב) הרב סיים ולא מתייב שבועה עד דבעין ל"י כהכי וכפר לו, "בעשרה" פחות חצי גרגר. והוא מעות דמוכת וצ"ל, "בעשרים" פחות חצי גרגר, ע"ש ובכ"מ שזכרתי בפנים. - קמג) ה"כ"מ כ' שסברי שר"ם תוא עשר שיעורות. ולפ"ז מדרשים שהודאה והכפירה יחד הוה ב' כסף ולכן תמחו ע"ז המל"ם והלי"ם דכבר נפסק הדין דכפירה הוין מהודאה, והניחו בצ"ע. ולפ"א שלא זכרו דברי ר"י הלוי שבאמת הכפירה הוא ב' כסף הוין מהודאה, וזכור שהכסף היא 9,75 חבה או 19,5 לב' כסף - וחצי חבה לפרומת ההודאה. אלא שצ"ע דאם כסף מדינה הוא 9,75 א"כ כסף צורי הוא (8 x 9,75) = ע"ה חבה ויהי' הפרומה שהוא אי' מקצ"ב דינר צורי (19,5) רק מעט יותר מן $\frac{1}{10}$ חבה, ואיך כותב שהוא חצי חבה? - ואולי מ"סו דקשה לדיקק בשברים כאלו. - אכן מדברי הבעה"ע"ם נראה שחישב כהר"ם ע"ש בפנים - ודע שמדברי הגאונים הללו שהושבם את הפרומה $\frac{1}{20}$ ד"ם יהי' ה"צ שהוא כח' ד"ם ק"ם פרומת וסלע צורי - הר"ם פרומת, והוא סלע של תורה קודם שהוסיפו עליו שתות. אכן דעת רוב המחברים שדינר צורי הוא בן ו' מעה (קצ"ב פרומת

והריא,ג בספרו מאה שערים מזכיר שמכעות שונות וקוראן כסף, אך נותן בהם סימנים. את האחד קורא של בכל ואת השני - שלנו. דוגל בהלי קדוש שיעור ביצה בינונית מ"ז כספים ושני שלישי כסף בכספים של בכל. נמצא ביצה ומחצה דהיינו רביעית כ"ה כסף (של בכל) שהם ל"ה בכספים שלנו נוכיכ בהלי פסח: כל ביצה ומחצה משקל ל"ה בכספים שלנו..חמשת רבעים ועוד קרובים למשקל ז' מאות כסף או יותר בכספים של בכל). והנה ערך הכסף הבבלי אל הכסף של ריא,ג הנ"ל הוא כערך ז אל 6 רציל שהכסף של הריא,ג הוא $\frac{5}{7}$ מהכסף של בכל, או $\frac{1}{10}$ (בקירוב גדול). ולפי מה שבארתי בע' לוג שכסף בכל היינו דינר צורי א"כ יהי הכסף של ריא,ג הדינר הערבי הנ"ל. וע"ע לוג וע' דינר ערבא. -

כר. מל"ם והרגום של חמר, נזכר כיפ במקרא, ומתאמר יחוקאל מה-יד מעשר הבת מן הכר ידענו שכר הוא י' בתים, ואח"י שהבה ג' סאין, ע"ע, יהי הכר לי סאין (וכמשהאמר כי שלש סאין, ואולי הוא מהד"פ) וכן יצא החשבון מהא דאיתא בתוספתא סופ"ז דכ"ב פ"ח רובע הקב לסאה (דהיינו $\frac{1}{24}$) ... שהן שבעה קבין ומחצה לכור דאחרי כי 7,6 קב הן $\frac{1}{24}$ כור, נמצא שהכור הוא (24 x 7,6) = 186 קב שהם $\frac{186}{6} = 31$ סאה. וע"ע בת ומודיא. -

ברשינה. על אלו מומין שוחטין את הבכור... נקבה (אזנן, מלא ברשינה בכורות פ"ו מ"א, עד שיצמחו ג' כרשינין זה בצד זה אהליות פי"ד מי"ג וכי הרי"ש והרא"ש שני כרשינין הן כשיעור שעורה כדאמרין בבכורות, והעיר ע"ז התו"ט שלא ידע מקומו. ול"נ למצוא לזה מקור מהור ע"פ מה שב' המהר"י שרוב עדשה ורובת שעורה שיום ע"ע גרים, וע"פ מה שב' הרמב"ם שאורך השעורה שוה ג' רחבי שעורה ומחצה (ועוד מעט יותר), ע"ע אצבע, אשר מזה ידענו שגם ג' עדשים ומחצה שיום אל אורך שעורה בקירוב. והנה בבכורת שם הנו רבנן נקיבת האוזן מלא כרשינה ר"י ברו"א כעדשה... והנא קרובין דבריהם להיות שוין, נועיין תוספתא שם הפ"ד) וכי רש"י דברשינה גדולה מעט מעדשה (וע"ע הל"ם של פתיח שבעין זה פי' גם המ"ש שם ששיעור הראשון גדול משיעור האחרון, ואפשר שכאן גם התו"ט יודה לפירושו כי שאני הלשון, "קרובים דבריהם" מלשון קרובים דברי אלו לדברי אלו, ע"ש בפנים. ועיין עירובין פ"ב דג"כ השיעור הראשון גדול מהשיעור השני, דהראשון הוא $\frac{1}{6}$ קב לס"א, והשני $\frac{1}{6}$ לס"א-) ושפיר שיערו שני כרשינין הן כאורך שעורה. וכי זה המעט שאמרה מתניתן

כתובה שלהם כ"ה כספים (ארחות חיים)-א"מ משיאין בכתובה שלהן כ"ה כספים (שערי צדק) קמד)- הנה כל הכספים הללו הם דינרין צורי שכ"ה מהם היו (8 x 26) ר' דינרי מדינה ופליגי אי כתובה בדינרין צורי או בדינרין מדינה (כמו שהאריכו בזה הפוסקים).

ושם סי' ד' הביא: א"מ פודין את הבכור בכ"ה כספים מתשמישי מלכות, ובא"י בחמשה שקלים שם (ו שהם) ז' כספים מתשמישי מלכות, צדה לדרך-, בא"י אין פודין את הבכור, כי אם" בה"ם שהן ישנם ז' כספים ושליש, ב"ב פודין את הבכור בכ"א כספי, יש"ש -, בא"י וכו' (כן הוא שם מלה וכו' וצר לי שלא העתיק כל הלשון, אשר רבות אולי אפשר ה"י ללמוד ממנו) ב"ב פודין אותו בכ"ח כספים וחצי, ארחות חיים. - ודעה המו"ל שהכ"ח כספים וחצי שזכר האי"ח הם הזוים הקלים שזכרו בנוסחאותנו בבכורות נ"א (שהם לערך $\frac{1}{10}$ דינר צורי כאוי"א, ע"ע דינר ערבא), והכי מסתבר - אכן בשיעור שאר הכספים נסתפק הרב וכי אולי הכ"ה כספי שמוזכר הצ"ל הם דרהמים, מכסף צורי". ואם כי אין זה רחוק כי כן בפי' המש' עדיית פ"א מ"ב ורי"ע במאמרו קוראים לדרהם כסף (אלא שהדרהם שלהם אינו, כסף צורי", ולא מצאתי בשום מקום דרהם כזה. ומה שציין הרב לכפ"פ לדעה ריא"ג, הנה שם מפורש שרק, "אמשקל" הדרהם קאי, אבל "בכטבעות" הדרהם בעינן לז' דרהם וחצי, ע"ש דף 64, כי לא ה"י הדרהם מכסף צורי כאמרו). אבל מה שבי' שהו' כספים שמוזכר הצ"ל הם אסתרו סורסאי, שכל כסף הוא $\frac{3}{4}$ סלע צורי, הוא דבר שאין לו שחר כי איך אפשר שבשם אחד (כספים) במקום אחד, יכוון באחד לדרהם ובהשני לסלע סוריא (שהוא במשקלו יותר מדי' דרהם), גם לפי הבנתו אין כל חלוק וחלוק בעצם שיעור הפדיון בין אי"מ לבא"י (ע"ש בפנים, כי לא רציתי להאריך). - ול"נ דחלוק המנהגים הלוי בפלוגתת ר"א ור"ח בכורות שם אי די בט"ז ושני שלישי דינר צורי (שהן כ"ד דינר ערבא בקירוב), או שבעינן כי דינר צורי ושהן כ"ה וחצי דינר ערבא בקירוב), עיי' ערך סלע והערה צד, והערה קצ"ה - וכי כל הכספים שזכרו בחלוק המנהגים הן דינרין ערבאין, רק שגשהכשו המספרים בדפים. [ועיין זכרון לראשונים דף 395 שהביא הנוסחא: ב"ב פודין את הבכורה בכ"ח כסף, וישראל (בני אי"י) "... שה זווי" שהן י"ז ושליש - ותיקן המו"ל, "בחמשה זווי" אבל לא אדע איזה זווי הם שחמשה מהם ישו אל י"ז ושליש ז].

וסלע צורי-תשכ"ח פרובות. ע"ע וע' מנה מדינה והערה הקודמת. - קמד) מההעק הנ"ל מהמ"ג רואים אנתנו שנוסחת הצ"ל הוא כנוסחת הש"ע ונוסחת האי"ח כנוסחת היש"ש, ולא ידעתי מה ה"י לז' המו"ל שב' שגרסת הצ"ל זה"א"ח נכונה. ואיך אפשר לאמר כן על שתי נוסחאות שונות הרחוקות זו מזו. עיין שם בפנים. (ואולי איזה טעות נפל בדפוס...) ובפ"ז בראשית לה-א איתא ויט מכאן שמכו אא"י לכתוב כתובות אישה כ"ה סלעים מנין ויט-והנה כ"ה סלעים הם ק' זוז, ועכ"ח שכונתו בכתובת אישה לכתובת אלמנה ובעולה וכי גם חמר בעולה ואלמנה חיתתו, וזלשון, סלעי' סתם משמע קצת שכונתו למעות צורי, והיינו כנוסחת הצ"ל והש"ע, עכ"פ אין הכרח לאמר שכונתו ודאי למעות מדינה. ובהערות ותיקונים שם ארת ט' כ' שמדברי המחבר, מבואר" שגרסתו כגרת היש"ש, וזהו תימא. וכברומה לז' סלעים בכספים נתחלפו לו, וראוי לדבר שב' שם: ונוכרה כתובת כ"ה, כספים בב"ק פ"ט, ב' ע"ש בתוס' ובאמת איתא בתוס' שם כ"ה, סלעים". ולא כספים. -

שאמרה מהניתן עד שיצמחו ג' כרשינן זה בצד זה חיישינן לעצם כשעורה. דאורך הלז הוא כאורך השעורה שמוליך המחרישה, ע"ש בפנים.

5.

לג. לוג. נזכר הר"פ בתניך מ"ג. ולפי המבואר בע' רביעית יהי' הלוג (10,8 * 4) = 48,2 אצבעות מעוקבות קמו) או (0,6429 * 49,2) = 29,773 צ"פ, ע"ע אצבע. - והואלגנאטא ויקרא יד-יב ועוד קוראה אותו מעקטאריום Sextarium השוה במדתו לקסט היוני ע"ע, וכן יצא מדברי יוסיפון ע"ע בה, וכן איתא פסחים קמ"א קסתא דאורייתא דהוה בציפורי היא הוה כמין לוגא דמקדשא (היינו לוג מדברי) אשר לפי השערת החצ"ט כונתם לקסט היוני הנ"ל, שהחזיק לפי דברי באקהע 27,694 צ"פ והשיעורים קרובים, ובפרט שלדעת הולמטש גם הקסט היוני הי' גדול מעט מהשיעור שקצב לו באקה קמו).

ולפי המבואר בירוש' שהבאתי בע' ליטרא, משקל הלוג הוא ב' ליטרין שהן ב' מאות וזו ביהודא, (או ד' מאות וזו בגליל) ולכן הפס התפ"ש תרומות פ"י מ"ח את רש"י עירובין ב"ט, א שבי' (עוכלא שמינית שבליטרא) וליטרא הוא לוג, ועיי' חוה"ש שקדמו בזה. והגרי"א הניה בדברי רש"י, חצי לוג, אבל לפי הגהתו תהי' העוכלא 1/16 לוג שיעור שא"א לקיימו ע"פ הנוסחאות שלפנינו, ע"ע עוכלא. גם סמ"ה שבי' שבת עמ"א ב"ט ק"ב, כ שרבעא דרבעא הוא 1/4 ליטרא משמע קצת שסובר דליטרא הוא לוג, ולכן נקרא רבעא, עיין הערה רנ"ח (אכן לפי מה שכתבתי בע' רבעא לפרש דבריו, אין שום משמעות מההם עוד). ועוד שגם רגמ"ג ב"ב פ"ט, כ כי רובע הקב שהוא (כצ"ל) לוג דהיינו ליטרא. וכי"כ הר"ח עירובין שהסאה (=כ"ד

לוגין) הוא כ"ד ריטלין. (=ליטרין, ע"ע) נמצא שלוג הוא ריטל (=ליטרא), וכי"כ רה"ג בהקדמתו לפירושו לסדר מהרות (הובא בערוך ע' דרס ה, ונדפס בקובץ מעשה יה"ג, ובש"ס דפוס ראם, ובתשו' גמ"ס סי' רל"ה) שביצה ומחצה (=1/4 לוג) משקלו 1/4 ריטל, דהיינו ריטל (=ליטרא) ללוג. וכי"כ ריא"ג במה"ש שלו: ולג [שמין] הוא מדה סובלת משקל מאה זוז, וכי"כ רש"י ע' לוג מדה של לח משקלה ק' זוז קמו', וכי"כ בשב"ה"ל סי' רי"ב בשם תשובות הגאונים שמשקל הביצה (=1/6 לוג) ששה עשר זוז וד' גיראות (=טעות, ע"ע) במשקל כסף של כנרדא (שהיתה לא רחוקה מסורא, כמבואר באגרת רש"י) דהיינו של בבל קמ"ה וכי"כ בהל' קדה"ח לריא"ג בשם ר' הלאו שמשקל הביצה (ניין) ס"ז ושני שלישי כספים בכסף של בבל קמ"ה, וכי"כ רנ"ג עירובין שם ששה ביצים (= לוג) משקלן ק' כספים, (אלא שהוא כ' של ארץ ישראל, ולא נדע שיעורן, וע"ע דינר ערבא). וכי"כ ברי"ף פ"ח דעירובין שסעודה, חצי לוג, היא ג' זוז קמ"ה (במשקל אל קירואן, כ"ה בדפוס שלפנינו, אכן מדברי ס' העתים נראה שלא גרסין ל"י וע"ע דינר ערבא). וכי"כ במדרש שכל טוב פ' בשלח הקב יש לו ת' זווין גדולים דהיינו ת' דינרין נמצא הקב ד' ליטרין, וכל ליטרא ק' זווין, וכי"כ ריא"ג בהל' פסחים בשם ר"ם שעובר (=7,2 לוג) הוא ז' מאות ועשרים זווים-בוזים שלהם, וכי"כ בשמו בכלבו הל' חלה סי' פ"ט, וכי"כ שם בשם ר"י (ומה שבי' בבעה"ע הל' מ"ט תשי"ב ובשב"ה"ל סי' ריב ובתניא סי' סה הש"נ מסתבר שס"ס הוא, ועיין להח"צ על המכשעות שהיקן בתניא הש"כ, ובעה"ע ח"ב ושב"ה"ל לא נדפסו עדיין בעת כ' את ספרו), וכי"כ הרימב"א פסחים ס"א-ד' דהיינו 720/7,2 = ק' זוז ללוג קמ'). ושיעור בה"ג בהל' פסחים לריא"ג וכלבו שם, הוא

קמו) ואם הי' הלוג על הבנית יש"ש או הי' רחבו 9:43,2 * 10³ דהיינו פחות מעט מן 3,64 או יותר מעט מן 3,68 וגבהו פחות מעט מן 1,82 ויותר מעט מן 1,816 - ולשטת רש"י הי' רחבו 8³ * 43,2 * 3 דהיינו פחות מעט מן 4,866 או יותר מעט מן 4,865 וגבהו פחות מעט מן 2,433 או יותר מעט מן 2,432 ונר"ע כ' הלוג ד' אצבעות על ד' אצבעות ואתרפא (ז' רזמו, גבהו) אצבעין, ושבעה עשר אצבע, ומסאחא (= שיעורו) מ"ג אצבע וחומש. ואין כל מובן לדבריו, וא"ס שטמ"ה וצ"ל, ושבעה עשרות אצבע, (כי כן 24 * 2,7 עולה 49,2). - וכן הוא ממש לשון מיהמ"ש להר"ם פאה פ"ח מ"הג. - ושיעור ב' לוגין (= חצי קב) = 86,4 א"מ יהי' רחבו 9:86,4 * 10³ דהיינו פחות מעט מן 4,43 או יותר מעט מן 4,42 וגבהו פחות מעט מן 2,216 או יותר מעט מן 2,21 וגשטת רש"י יהי' רחבו 8³ * 86,4 * 3 דהיינו פס"ס 6,131 או יותר מעט מן 6,13 וגבהו פס"ס 3,0655 או יותר מעט מן 3,066. ובא"יה ערכין נצטרך לזה. - קמו) והח' הרצ"פ שחשב את האמה התלמודית רק 2/3 צ"פ הרבה להקשות על ההשטות האמורה כי עלה לו הלוג פחות הרבה מן 27,694 צ"פ, ולכן פליג על כל האמור והחלים שהקסט היוני הי' שוה ללוג ציפורי, והמדברי הי' רק 2/3 מזה. אבל אנו אין לנו אלא מה דאיתא בתלמודן, דלוגא דמקדשא"ה הוה כקסתא, דהיינו לוג מדברי, ובפרט שהרבה חכמים כתבו כן, ולקושת החהרצ"פ אין מקום לפי שיעור האמה התלמודית המבואר אצלינו ע' אמה - ועיין ע' עמר. קמו) ועיין שם שס"ס, שהם י' אונקיות. נמצא משקל הביצה (=10/6) 1 2/8 אונקיא. ובערך עמר נצטרך לזה. - קמח) מחשבון הגיראות שמוכר, נראה שכסף של בבל הוא כסף התלמודי, וכ"ה בתשובת ז"ל סי' שפ"ז. והזוז הנ"ל והנזכר בדברי ריא"ג, עיין לקמ"ב בפנים, הוא דינר תלמודי. והנה בשב"ה"ל סו"ס, וכמה שיעור דינר זהב היוצא באספמיא (דהיינו ספרד, עיין דר א"א הרכבי לתולדות רש"ג במספ"ח דף 38 בערה 3 לעמוד 1) כבר שערנום והם כ"ג זוז במטבע היוצא אצלינו, ומשקל ר"ז שני זווים, נמצא שיעור ביצה משקל אחר עשר ד"ו ומחצה היוצא אצלינו. ומתא דמתח באספמיא, שס"ס דהא דס"ס היוצא אצלינו היינו באספמיא, בספרד. קמט) עיין שם שס"ס: וביצה ומחצה. כ"ה כסף (של בבל) שהן ל"ה כספים (דהיינו 23 1/8 לביצה), בכספים שלנו והיינו של ספרד - (עיין שם הל' לולב דף קוד-שכ' ואנו בספרד. והל' הלל דף ג' שכ' ומנהגנו בספרד, עיין הקדמת המפרש שם). וכשב"ה"ל כ' שהוא רק 23 וברי"ף כ' שהלוג ק"ג דהיינו (150:6) = 25 לביצה. וצ"ע"ק על השונוים אף שקמ"ס הם. - קנ) ובש"ת גמ"מ סי' קיר איתא בשם רב נטרונאי ב"ב שהמים שיעור ביצה משקל ששה עשר זואינם.... (הנקודות הם שם בדפוס לסמן חסרון איוה חיבה) גיראות במשקל כסף של בגדאד. והרב המו"ל נתקשה בפירושו

הוא (אפשר) עוד מעט פחות מזה.

היוצא לנו מכל אלה, שרשי' לאו יחידאה' הוא בשיעורו, וכי רבים סוברים כוותי' דהלוג הוא ק' וזו (לא ר'), או ליטרא (ולא ב' ליטרות) וחלילה לנו לחשוד את כולם שנעלם מהם הירושי הנזכר. ועיי' מלאכת שלמה תרומות שם, שעמד גם הוא על דברי רשי' ולא כ' בישובו כלום, ועיי' למרא שכבר שאל כזאת השואל להרשב"א על הרמב"ם. ולאמר שהירושי' מיירי בקב מברני שהי' לפ"ד כב' קבים מדברים, ע"ע, לא מסתבר לי דלא מצאתי זכרו במשנה.

להר"ם כפי' בתרא דפאה, וכי' הרימב"א, בעהע"מ וכל בו בשם ר"י דחמי איכא דקליל ואיכא דלא קליל קנב, ועיי' תשבץ ח"ג עליו שאחרי שהביא שיעורי הרמב"ם, שמהם יצא לנו שמשקל הקמח הוא ערך $\frac{2}{3}$ ממשקל המים, כי' דהוא מצא כמ"ז שהקמח כבד מעט יותר מן המים. הרי דהמשקל משהנה מלי"ם ומול"ז אפילו בדבר אחד ובפרט מדבר לדבר, ואין קישי' משיעור הירושי' שמייירי ממשקל הציר או הדגים (עיי' מפרשים), במקומם וממם.

ובאמת אף שחשבנו חבל נביאים שלכלם משקל הלוג הוא ליטרא, מאה וזו (או כספ"ם), ככ"ו לא נוכל לאמר ששיעור כולם שזה. דמלבד שאין דעת כולם שזה במשקל הדינר התלמודי, ע"ע דינר וסלע, ואין כל הליטראות (והרימלין) שוין, ע"ע. ומלבד שאחדים מהם מיירי ממשקל החטים והקמח, ע' הערה קנב, וזאתים ממשקל המים עיי' הערה קנ נופליגי בזה המפרשים י"ם דמשקלן שזה וי"ם דאין משקלן שזה (ע"ע ביצה וכת. וע' שבה"ל שבי' מפורש שמשקל הקמח נערך אל משקל המים, כערך 2 אל 3) וכי' הלוג ק' וזו הוא אך למים אבל לקמח הוא $\frac{2}{3}$ 66 וזון. הנה מלבד כל אלה יש שכונתם כזו אל הדרהם, ע"ע, ולפ"ז יהי' הלוג רק $\frac{2}{3}$ 66 דינר תלמודי (וע"ע ליטרא מה שהבאתי בשם הרמב"ם). גם בשיעור "הכספים" שזכרו איזה מהן לא נדע דבר ברור, ע"ע וע' דינר ערבא.

ובחורה"ש תרץ קושינו על השי' בזה"ל: אפשר לאמר דבימי רשי' נכבדו הליטראות ... שעמדו על כפל זה' בליטרא ב' מאות וזו יהודא - אבל בעירובין שם באותו ענין נזכרה גם ליטרא התלמודית (עוכלא תבלין וליטרא רוק) ואיך אפשר שיבוי רשי' בפירושו ליטרא סתם ויכוון לליטרא של ימיו שגדולה פי שנים מליטרא התלמודית הנזכרת שם, ולא יפרש דבריו - ונע"ש בחורה"ש שדעתו שזו יהודא הוא $\frac{1}{4}$ וזו צורי ואי' היתה לדעתו הליטרא כזו רשי' נ' וזו צורי, וכדברי רשי' שמות כה - למ' מפורש שליטרא קלוניא היתה בזמנו כ"ה שקלים שהם $\frac{1}{3}$ 83 וזו צורי ע"ע מנה, ולחלק בין ליטרא שזכר בפירושו לתלמוד, לליטרא קלוניא שזכר בפירושו לתורה לדעתי דחוק. גם לא דבר מזה הרב בלום.

והנה מים מלא הקסט (= הלוג) משקלו כ' אונקיות רומי (באקה דף 269) והוא לחשבון 6165 גראן הליטרא בת י"ב אונקיות, (20 x 6165 : 12) = 10275 גראן. ולפי האמור לעיל שמשקל לוג מים הוא לרוב המחברים מאה וזו או כ"ה סלע יהי' משקל הסלע (10275 : 25) = 411 גראן, ומזה הי' קצת ראוי' להד"ח שאונקיא של רשי' הוא 660 גראן, ושיעור הגאונים הוא כדעת הריב"ש $\frac{8}{4}$ (660 x $\frac{8}{4}$) = 412,5 גראן והשיעורים קרובים, אבל כבר כתבתי בע' אונקיא שאין כן דעת האו"ז. (וע"ע שקל) - ועכ"ח אי' ההשתוות הוא מפני הכדל שבין מים למים, וכמו שכתבתי לעיל.

ובדעה"י (שפה אחת) כ' לתרץ דברי רשי' דכונתו וכונת התלמוד, "ליטרא של קדש" שכפולה היתה כסתם ליטרא - והנה אמת שמצינו שהליטרא והמנה היו שוים במשקלם, ומצינו מנה של קדש שכפולה היתה אבל לא מצינו בשום מקום "ליטרא של קדש". גם אם הי' כונת רשי' (והתלמוד) לליטרא כזו שאין דוגמתה במ"א, לא הי' שותק מלפרש זאת. ואפילו נסכים לתירוץ הרב, עדיין לא התורץ רק קושינו על רשי', ומה יאמר למה שבי' כל הגאונים הנ"ל שמשקל הלוג רק ק' וזו (ולא ר')? - והחריצ"פ ח"ב דף 73 כ' שליטראות הירושלמי הן ליטראות קטנות (בנות ו' אונקיות) שזכרו חה"מ, השוות אל חצי מנה (= נ' וזו), ולעולם לא הוה הלוג יותר מק' וזו. אכן לפ"ז נצרך לאמר שמה שאמרו בירושי' שהוא ר' וזו ביהודא הוא משום דזו יהודא הוא $\frac{1}{2}$ וזו צורי, ובעצמו כ' ח"א דף 81 שזו יהודא וזו צורי שוים ול"ז, וע"ע וזו יהודא שבן דעת הרמב"ם, ולהר"ש אפשר עוד גדול פ"ש מונו צורי. אבל כבר כ' הרב המגיד עירובין פ"א הל"ב הובא במעיי"ט פ"ג דברכות, שאין כל הדברים השוין בכמות שוין במשקל ואע"פ שהן מין אחד, אלא שגאונים דקדקו בזה מדעתם קנא) ועיי' בפיהמ"ש

והח"צ אחרי שהביא דברי היוסיפון ודברי הח"ב שהסכים שלוג מדברי הוא הקסט היוני, שמשקלו כ' אונקיות כאמר, כ' שהירושי' שחושב את הלוג כ' ליטראות דהיינו כ"ד אונקיות מיירי במדות ציפורי שהוסיפו החם שתות. - ולא אדע אם מ"ם הוא וצ"ל במדות ירושלמי, או שחשב וטעה. כי' הציפוריות היו יתירות על המדבריות $\frac{11}{25}$ או $\frac{10}{25}$ לכה"פ (וע"ע סאה ירושלמית) ולא $\frac{1}{8}$, והחריצ"פ ח"ב דף 72 הבי' שהח"צ משה

וסבר, שבאונים גיראות" כונת הגאון שמשקל בגראד (כבל) איננו משקל של קדש שנחלק על גיראות. ולי אין ספק שטי"ם איכא כמה וצ"ל ששה עשר, וזוים וד' גיראות". והוא הוא הלשון של שבה"ל (ואולי אל תשובה זו גופא כיון) ומעתה אדרבה מהלשון וד' גיראות יהי' ראוי' דמשקל של בגראד הוא משקל התלמוד הנחלק לגיראות (עיי' הערה קנח). והנה מדברי הג' מבוואר שמיירי ממשקל הלח (המים), וכן מפורש בדברי ריא"ג ורש"פ ובדברי ר' הלוי ובשבה"ל - ולקמן נצטרך לזה. - קנא) וע"ע ביצה מה שהביאתי שם בשם רשי'ג. קנב ומלשונם זה משמע שמשקל החטים או הקמח מיירי, וכן הרי"ף ועוד אחרוני ממשקל הקמח מיירי. -

מתיע פ"ו הי"ח וכי"כ בהל' חו"מ פ"ג ה"ה המכ"ש ת"ח ...
 גובין ממנו משקל ל"ה דינר מן הזהב. ומקורו לפי מה
 שבי' המ"ם המ"ע והי"מ מירוש' פ' החובל שהובא
 ברי"ף שם, חב"ג אקפר לריב"ח אתא עוברא קמי רשב"ל
 וקנסי' ליטרא דרהבא. הרי שחושב את הליטרא ל"ה
 זון וכי"כ בפירושו לעדויה פ"א מ"ב שהרביעית הבל מן
 המ"ם כ"ז כספ"ם הנקראים דרהם... מצריות. וכי"כ בפ"י
 לכלים פ"ה מ"ב ונתשב"ץ ח"ג על"ז כ"ו שלהרמב"ם הוה
 הרביעית (שהוא לפי האמור לעיל 17,6 דינר) מ' דרהם,
 והוא מעות דמוכח שהי' כתוב כ"ז ומפני קירוב האותיות
 נעשה מן אשר לפי המבואר בע' דרהם ונתשב"ץ שם
 שהוא $\frac{2}{3}$ דינר-דהיינו ס"ד ג"ש - הוה $(27 \times \frac{2}{3}) = 18$ דינר.
 ולפי מה שבי' בפירושו לכבורות פ"ח מ"ז שהדרהם
 הוא ס"א ג"ש קנ"ג) הוה $(96 : 27 \times 61)$ מעט יותר מן יז
 דינר. עכ"פ השיעורים קרובים -.

ובמעיו"ט ברכות פ"ג ס' ל' אות פ' המה על
 הרמב"ם מהירושלמי תרומות פ"ה ה"ה דאיתא התם כמה
 לונא עבדא תרתין ליטרא, וכמה ליטרא עבדו מאה
 זינין, אשר אפילו למאן דמקטין שיעור הזין הם עכ"פ
 ק' זוזים יהורא (ע"ע זין), הרי דהלוג ר' זון יהורא (ע"ש
 בפנים) - והרביעית כ"ה, וב' רביעית שהיא ליטרא ג'.
 וכבר הקשה בן הר"ם מלונדרש (הובא במנ"י פ'
 משפטים ובשה"ג שסביב המדרבי פ' מי שהי' ובמוה"ע
 ע' ליטרא. וקדם את כולם השואל להרשב"א, שו"ת
 הרשב"א ח"א ס' שצנ, דו"ל: הוקשה לו מה שכתבתי
 למה ששינונו בתרומות (והעתיק את הירוש' הנ"ל)
 והמתה ע"ז לפי מה שבי' הרמב"ם כסשקל המ"ם והזין
 ששיער בשיעור קמן מאד מזה, לפי דינרי מצרים קנה
 והשיב הרשב"א: איני יודע משקלן ולא שיעורן עכ"ל.
 ואנחנו הראנו לעיל משקלן ושיעורן ונכתנו לדעת
 שצדק השואל בשאלתו, ובפרט שחשבון זה כמש עשה
 הרמב"ם ג' פעמים כספרו היד בדינרין תלמודים -
 וקרוב לשיעור הרמב"ם מצאתי לשיאל ברשב"א,
 שם ס' הפ"ח וז"ל: דת"ק קאמר כל גרב שמתק
 סאתים שיש בו משקל זכ"ו וההוא לא סליק אלא לג'
 מאות, בקירוב עכ"ל. ומעתה אם סאתים שהם קצב
 רביעית הזין (10×300) ג' אלפים זון, יהי' רביעית $(192 / 3000)$
 קרוב

משה את הקטת היוני ללוג ירושלמי, ולא מדברי
 נושפיר הוה יתרון הציפורי עלי' רק $\frac{1}{6}$ אבל כמדומה
 לי שא"א לומר כן בדעת הח"צ, אחרי שהביא לפני
 זה דעת היוספון ובאקה שמשוים אותה ללוג מדברי
 ולא חלק עליהם -

לומא. מל"י $\lambda\mu\sigma$ מין מטבע. קיסתא דמורייסא
 בלומא קיסתא דחמרא בד' לומי ע"ז לד, ב
 וכי' רש"י שהוא זון וכי"כ התוס' שם י"א, ד"ה ושדי.
 ובשו"ת ז"ל ס"י מ"ז כ' לומא זון נחשה ובל' ישמעאל
 פלס. ור"ח כ' שהוא מעה, וז"ל כוז מוריים כמערה
 כוז יין בד' מעות. ואין ספק שגם ברישא צ"ל במעה
 במקום, כמערה והמגיהים הגיהו ופרשו דבריו בדרך
 רחוקה, ע"ש -

למרא. מל"י $\lambda\epsilon\tau\rho\omega$ נזכרת הר"פ במז"ג.
 ליטרא זהב שבועות פ"י מ"ג. ליטרא קציעות
 הוספתא תרומות פ"ה. ליטרא בשר כהובות פ"ב, ב.
 ליטרא ירק עירובין כמ"א והרבה כיוצ"ב. - ונזכר
 בתלמוד בבב פמ"א ובספרי כי הצא פ"ס רצד, חצי
 ליטרא ורביע ליטרא וע"ש ברשב"ם ד"ס שאין עושין
 משקל קמן מרביע ליטרא, וי"ס דבערך זה שבי"א יהי'
 המחצה משלפניו עושין, רק שאין עושין שליש ליטרא
 ולא חמישית וכדומה. אכן בתוספתא בלי"ס כ"ס פ"ב
 איתא טשקלות שגשגברו... וחד מהן... שלישי ליטרא -
 והובאה תוספתא זו ברמב"ם הל' מ"כ פ"ט ה"ט, הרי
 דעושין גם שלישי ליטרא, וצ"ע.

ועד שיעורה, הנה בפ"י המש' להר"ם תרומות
 שם כ' ליטרא משקל ידוע ולא פ"י יותר. ורש"י בכורות
 ג"א כ' ליטרא מנין דהוה כ"ה סלעים (מאה זון). ועיי'
 הערה קכח שכן משמע מהבבלי והירוש' יחד. - אכן
 אם כל הליטראות היו שוות (בנתה מאה זון) או
 דיש ליטראות שונות בתלמוד? זה צריך תלמוד.
 ונרחיב בזה הרבוב מעט. הרמב"ם ריש הל' עירובין
 אחרי שהביא הדברים שמעריבין בהן ושיעורן, מהם
 רביעית מהם לוג מהם טנה ומהם ליטרא, כ' וליטרא
 האמורה כ"ס מלא ב' רביעית (= חצי לוג) והרביעית
 מחזקת מן המ"ם... י"ז דינרין וחצי דינר בקירוב קנ"ג
 נמצאת הליטרא משקל ל"ה דינר בקירוב וכי"כ בהל'

קנ"ג והם $(17,6 : 96 : 80) = 21$ דינר של קרש (בני ח' מעה), בקירוב. ויהי' ההין שהוא מ"ח רביעיות $(21 \times 48) = 1008$ זון
 של קרש בקירוב. ואולי הי' אלף זון מכון, וע"ע הין. קנ"ג) בלוח המדות לר"ש קאלמאנו, אחרי שהביא שבפ"י המש' להר"ם,
 חושב בכ"ס את השיעורים ע"פ דרמיון, כ' בזה"ל והדרמא משקלה ס"ד שעורות גראני בלע"ז. עיין או"ח ס"י ס"ט יוד"ע ס"י רצ"ד
 (ס"י) שיה ואם הרב ר' עזריא כ' ריש עדיות ס"א שעורות, אולי אח"כ הקילו המשקלות, עכ"ל (וכ"ה אוב"א בפ"י אות דראמה).
 ונעלם מפ"י המש' להר"ם לכבורות שהכאתי בפנים, ששם מבואר שהדרהם המצוי הי' ס"א שעורות בימי הרמב"ם,
 ולא מלכו הוציא הרב ר' עזריא מלון. ככ"ז לאמתיות הדברים הצדק אתו, דמבואר בפ"י המש' ריש עדיות דשיעור חלה הוא
 תק"ב דרהם (בקירוב), ובספר היד בכורות ס"י הל"ז כ' ששיעורה (של חלה) מ"ז סלעים זבי' שליש סלע שהם משקל תק"ב זון מזון.
 מצרים בזה"ל - נמצא שהדרהם שזכר אצל חלה הוא $(620 : 86 \frac{2}{3}) = \frac{1}{6}$ סלע או $(\frac{1}{6}) = 384$ - ס"ד ג"ש. (ע"ע סלע). אלא שמדברי
 הרב"ז שם נראה קצת שחושבם ל"א ג"ש (אף שה' תימא), דהוא כ' על התק"ב זון מצרים של הרמב"ם שהם $7,5 \times 82$ אונקיות
 ירושלמיות. והרי אונקיא ירושלמי' לפי מה שבי' הכתובים דף 66, היא $66 \frac{2}{3}$ דרהמים (בני ס"ד ג"ש) והנה שיעורו $(7,5 \times \frac{2}{3}) = 66$
 = 500 דרהמים (ולא תק"ב), אלא שמי"ם שחרשב את הזון המצוי ס"א ג"ש, וחזה $(61 : 620) = 64 - 496,6$ דרהם בקירוב,
 והשיעורין קרובים. קנ"ג) ג"ל שכונת השואל היתה ע"פ סיה"מ"ס להר"ם שזכרתי לעיל, או ע"פ הקדמתו למנחות כי כמקובלת הללו
 עשה חשבוננו בזו (דרהמים) מצרים. - וברב"ר הזהב פ' כי תשא הקשה מירוש' הנ"ל על דברי הרב בספרו היד וז"ל וז"ל ראה כי
 קדמתו רבים להקשות כן) וכ' בזה"ל דוחק (לומר שכונתו) לדינרין שהיו בימי הרמב"ם. - הנה חשב זאת רק לדחוק, והמעין
 ברמב"ם יראה כי א"א כלל לאמר כן, כי שם ספורש שחשבוננו הוא ע"פ דינרין תלמודים. -

קרוב אל 15.6 זון (ואולי מה שכ' בקירוב) הוא משום שבאמת כל רביעית היא 17.6 זון כחשבון הרמב"ם וסאתים היון 3360 זון, רק הפס מספר שלם) אבל גם השואל לא ביאר חשבוננו—ואולי גרסא אחרת הי' לפניו בירוש'. אכן מדברי הר"ם בפירושו לתרומות נראה שהיתה לפניו הגרסא שלפנינו.

והנה השואלים האמורים מצאו שיעור הירוש' גדול משיעור הרמב"ם. אכן החוה"ש שסובר שסלעי גליל הן סלעי מדינה שהן חצאי זווי צורים, וזון גלילי הוא שמינית זון צורי, וזון יהודא שהוא כפול זון גלילי הוא רביעי זון צורי—כ"ה דשיעור הירוש' ק' זון יהודא לליטרא הוא $(100/4)$ = כ"ה זון צורי, והוה פחות משיעור הרמב"ם שחושבו ל"ה דינרין צורי, עש"ל. וזה תימא גדולה, כי כבר כתבתי הר"פ שלהרמב"ם אין נ"מ בין מטבע צורי למטבע מדינה רק באיכות, שהראשונה כסף נקי והשני חלק א' כסף וז' חלקים נחשת, אבל במשקלם שוים—(וע"ע זון יהודא ששם הוכחתי שע"כ להרמב"ם משקלו שוה לזון צורי).

ובמרכה"ש הל' עירובין (העתיק לי דבריו הנאון רח"ב שליט"א) כ' להרץ שלטראות של הירושלמי תרומות ושל הרמב"ם דעירובין אינן משקלות (מנים) רק כלי מדה, וכי זוזים של יהודא, היינו סלעי מדינה שהן חצאי דינר צורי, וסלעים שבגליל היו כפל הזון קנה) נמצא ליטרא של צורי משקלה מאה זון יהודא דהיינו חמשים דינר (צורי) יתר על משקל ליטרא מים ויין שהן להרמב"ם ל"ה דינר עכ"ל. ואם כונתו שמשקל זון יהודא הוא כמשקל הסלע מדינה (עיין הערה קנה) הגדל עליו התמי' עוד יותר מעל חוה"ש דק' זוני יהודא (שמשקלם כק' סלע מדינה) משקלן כד' מאות זון צורי (אחרי שמשקל הסלע מדינה וסלע צורי שוים כאמור). ואפילו נדחק לאמר דכונתו שזון יהודא רק במחירו שוה לסלע מדינה, אבל משקלו הי' רק כחצי זון צורי—לפי שגם הוא הי' כסף צרוף—(אף שבאמת אין זה במשמעות לשונו), ויתורץ דברי הר"ם בהל' עירובין ובהל' מת"ע הג"ל, עדיין קשה מה שכ' הר"ם בהל' חו"מ ששם ודאי משיעור ליטרא שהוא משקל מיירי, כמבואר למעיין, ולא מסדה.

והנה ברבר קושית הגאונים הג"ל במשקל הרביעית והלוג, כבר הבאתי בע' לוג מה שכ' המ"ם הובא במעו"מ נופא, ששיעור האוכלין והמשקלן הנמדדים לא

קנה) לא ארע פי' המלות, היינו סלע מדינה דאם כונתו דמעו' יהודא הן מעו' מדינה א"כ הזון יהודא, הוא רק $1/4$ סלע מדינה—ואי' מצא שנקרא הסלע מדינה, זוני—ולא אבהד שגם במאה שערים הל' סיכה כ' ומאי זון (הנזכר בסוכה כב, ב) סלע מדינה, אבל המעיין שם יראה שפ"ס הוא זעירן הערה ז') ואולי כונתו שמעו' יהודא אינן לא מעו' צורי ולא מעו' מדינה, אלא מעו' אחרות שהדינר שלהם שוה לסלע מדינה כמחירו, וכן מעו' גלילי אינן לא מעו' צורי ולא מעו' מדינה אלא שוב מעו' אחרות—אבל א"כ לא ארע ל"ל לכל הדוחק שלו (עיין לקמן בפנים) יאמר בקצרה שזון יהודא $35/100$ זון צורי ושפיר הוי ק' זון יהודא ל"ה זון צורי כזון לשיעור הרמב"ם וולא דמי להתוה"ש שגדחק בזה, דהוא סבר דע"כ סלעי גליל הם סלעי מדינה, ע"ש בפנים). קנה) בפיהמ"ש כ' הרי"ם מפורש שהמטנה מיירי ממשקל הרגים (וכן יצא מהתוספתא פ"ט תרומות (והפלא על הספרשים שלא פרשו כן)—והתימא על המחברים שז"ג בדברי הר"ם ונקמו, ציר"ב בלשונם. — קנה) בחי' הרי"ה ובש"ת נוב"ק א"ת סי' ל"ב ולי"ג נתעצמו אם מתניתן דכתובות, ודפאה הג"ל מיירי במדות מדבריות או ציפוריות, והתימא דכתובות סופ"ה (דפוס ווילנא שלפני) איתא מפורש וכולם במדה האימלקי, דהיינו מדבריות—עיין הערה קנט. — קנה) וע"ע קרמב ורבעא דאפשר שחשבון היותר מדויק הוא (עפ"י ס"ד זון ללוג שהוא ב' ליטראות) רק ל"ב זון לליטרא או ח' סלעים ולס"ח $3/4$ אונקא הסלע ע"ע סלע, יהי' משקל הליטרא הג"ל $(3 \cdot 8) : 4 = 6$ אונקיות, והיא היא הליטרא שמוכר היוסופון להעברים לדעתי—עיין הערה קע"ז—

נתבאר משקלם בנמרא רק כאו"א שקל לעצמו, ונאמן עלינו הרמב"ם שמצא משקלם כמו שכ' 17.6 זון הרביעית והלוג 70 זון, וכ"ז בזווי צורי, ואם הירוש' חשב את הלוג ר' זון ביהודא (שמשקלם כמשקל זוני צורי) עכ"ח שהרגים קנה) ככדים מהמים—אכן שיעורא דליטרא קשה, אחרי דסתם ליטרא הוא מאה זון, כמו שהוכחתי, מנ"ל להרמב"ם מציאה ליטרא בת ל"ה זון, אשר לא שמענו מולתו? —

ובשיעורי מצוות כ' לתרץ וז"ל: עפ"מ שכתבתי לעיל מכורות נ, א דיש מקומות שקורין למנה ליטרא א"כ הר"ם בפיהמ"ש הביא ליטרא בשם הירוש' דהוי קורין למנה ליטרא בודאי הוא מאה זון, אבל בעירובין מיירי מליטרא סתם שנכל מקום והיא ל"ה דינר עכ"ל, ואנכי לא מצאתי הלשון שזכר, דיש מקומות שקורין למנה ליטרא" לא בנמרא ולא בספרו לעיל (אלא שאין אנו צריכין לזה דכבר הראותי מכ"מ שסתם ליטרא הוא ק' זון) גם לא ביאר מנ"ל שליטרא סתם שבכ"מ הוא ל"ה זון, אשר רק לזה אנו צריכין כמבואר לעיל. והנ"ל שלמד הרמב"ם זה מהירוש' פאה פ"א ה"ד, שעל מתניתן דאין פוחתין לעניים בגורן מחצי קב חמין וקב שעורין.. וקב גרונרות [אשר מיירי לדעתו, כמו מתניתן דכתובות פ"ה מ"ח, במדות מדבריות עיין בהל' עירובין ומת"ע הג"ל קנ"ז] איתא בירוש' אר"ם הניא, ד' ליטראין ומפרש הר"ם שקאי ארישא דמתניתן אחצי קב דהוא ד' ליטראין (ומהחצי נרע השלם שהוא ח' ליטראין), נמצא דמשקל הליטרא כמשקל חצי לוג. ואחרי שבלתי אפשר שיהא משקל החמין השעורין והגרונרת שוה, ע"כ מפרש שהערך הלו הוא, כאצל שאר העמים, כמשקל המים. שקב מדברי מים משקלו ח' ליטראין, וחצי לוג—ליטרא. ואחרי שמצא, ע"פ הנסיון, משקל לוג מים ע' זון יצא לו משקל הליטרא דעירובין ודפאה הג"ל ל"ה זון. והא דחשב גם את הליטרא דקנס ל"ה זון? אולי משום שלא נתפרש בירוש' שיעורה, והוא מלתא דרבנן הפס את הליטרא היותר קמנה שמצא זכרונה בירוש'. [אלא שעדיין קשה לי לשון הרמב"ם ליטרא האמורה „בכל מקום" ל"ה דינר. ואיך יאמר „בכל מקום" אם מצינו הר"פ ליטרא בת ק' זון?—ואולי כונתו על „בכ"מ" בספרו היר. והי"ע להבין ד"ח]. והיוצא לנו מהאמור דלהרמב"ם נזכרות ליטראות שונות בירוש' אחת בת ל"ה זון קנ"ז והאחת בת ק' זון. ואל יהי' זה זר בעיניך, דהרי

דהרי כפה"נ גם להר"ש נמצאות ב' ליטראות שונות בתלמוד (רק משונות מליטראות שלהרמב"ם) כי לעיל הזכרת שסתם ליטרא היא ק' וזו צורי, שכנראה הם לדעתו זווי גלילי (ע"ע מנה) דהיינו נ' וזו יהודא. ובירוש' דתרומות הנ"ל אמרו שליטרא מאה וזו יהודא דהיינו ר' וזו גלילי או צורי. — וע"ע זין שאפשר שכן משקל הליטרא הירוש' להראב"ד. —

וההרצ"פ, [נשען על מה שמצא אצל פאלוקס 24,4 שהיו קורין לאיטרא (-סלע) ליטרא], מפרש מה דאר"ח ב"מ פו, א ושי"נ כל כסף .. דנביאים ליטרון, דהיינו סלעים (בני ד' דינרין) עיי' בספרו ח"א דף 14, ואצלינו ע' כסף [ולו ראה דברי המהרי"ו שאביא לקמן, וראי שה' שמח על זה], ולדעתו גם הכתוב בתוס' בהובות נד, ב ד"ה אע"פ דעכשוו נהגו לכתוב חתן לכלה מאה ליטרון, וכן"ה בהכתובות, היינו ג"כ סלעים. אכן אין כן דעת הפוסקים והמפרשים. והח' הנ"ל-נסתייע מדברי המ"מ פ"י ה"ח מהלכות אשות שכ': במקומותינו כותבים בכתובות והוסף לה מילי' מאתים דינרין של כסף. אבל אין רא' סמקס למקום, והרי כותב המ"מ במקומותינו (ובפרט שכותבים שם רק מאתים דינרין ואינו משתוה אפילו לירידי' לשיעור התוס' שהוא ד' מאות דינרין) — ולא עוד אלא שהמ"מ קאי על עיקר הכתובה שהוא להרמב"ם במעות מדינה, וע"ו כ' שבמקומו כותבים, דינרין של כסף" שהם של צורי, משא"כ המאה ליטרון הנזכרים בהכתובות ובהתוס' שאינן מעיקר הכתובה. (ע"ש בפנים) — אלא שלשון המ"מ שכותבים, והוסף לה מילי' צ"ע לפ"ו. —

ונזכרו בדברי הפוסקים והמפרשים ליטראות שונות, וצ"ע כל פעם לכוון שיעורם. הרמב"ם בפ' המש' שביעית פ"א מ"ב, והר"י בן מ"צ בפ' לפאה פ"ח מ"ה מזכירים ליטרא בת ט"ו (= 16) אונקיות, הראשון כ' מפורש שהליטרא ט"ו אונקיות והשני כ' שהמנה היא ליטרא ופרס (חצי מנה) הוא ח' אונקיות ושט"מ שליטרא הוא ט"ו, (והיא להראשון ע"פ גרסת המ"ש, רק 0,96 מנה, ולהשני מנה שלמה ע' שם ושם), אך נעלם ממני אם אונקיותיהם שוות. והרא"ם מלונדרש (בשלטי הגבורים שסביב המדרכי פ' מי שהי', ומנחת יהודא פ' משפטים) מזכיר ליטרא בת שלש מאות פשימים (וחושבה למנה של תורה), שלדעת המנח"י שם שהפשיט הוא $\frac{1}{20}$ אונקיא, היו $(\frac{300}{20}) = 15$ אונקיות [והוא דחוק, ולי מסתבר שגם הליטרא שלו היא ט"ו אונקיות, אלא שחשב את האונקיא 18,75 פשיט, ע"ע

קניי' זיל שם: ראובן זקף י' ליטראות על ט"ו ליטראות פשימים בכל שבוע לכל ליטרא (דהם ל' פשימים לשבוע) — נמצא ע' מ' שבועות $(40 \times 30) = 1200$ פשימים, והם ה' ליטראות, הרי הליטרא $(\frac{1200}{5}) = 240$ פשימים. — קנח) ומה שכ' לקמן לח—כר כי זהב התנופה שהי' כ"ט ככר תשל' שקלים היו אלף וארבע מאות וחמשים ושש ליטרון ועשרים פשימים, עכ"ח שז"ס הוא וצ"ל אלף תס"ב ליטרון ומ' פשימים כמו שהגיה הח"צ. והחז"י כפה"נ לא ראה דברי החוקני הראשונים רק האחרונים, וכ' משקל הפשימים מבני לוי, כי לא ידעתי רק עפ"ח כל ליטרא משקל ס' סלעים ורביע בקירוב, כי זהב התנופה הי' ... וכבר של קדש ... והנה לטראות החוקוני כפל לטראות דידן בקירוב, ואני איננו חושדו שנעלם ממנו בעת ההיא חשבון רז"ל שכנה של קדש כפול הי', עש"ל — ולו ראה דברי החוקני הראשונים, ידע כי הפשיט שלו הוא $\frac{5}{6}$ דינר, וכי משקל הליטרא שלו הוא ס' שקלים מכון, וכי אין מקום כלל לחשדו שנעלם ממנו חשבון חז"ל. עיין שם ושם בפנים. —

קניי' זיל שם: ראובן זקף י' ליטראות על ט"ו ליטראות פשימים בכל שבוע לכל ליטרא (דהם ל' פשימים לשבוע) — נמצא ע' מ' שבועות $(40 \times 30) = 1200$ פשימים, והם ה' ליטראות, הרי הליטרא $(\frac{1200}{5}) = 240$ פשימים. — קנח) ומה שכ' לקמן לח—כר כי זהב התנופה שהי' כ"ט ככר תשל' שקלים היו אלף וארבע מאות וחמשים ושש ליטרון ועשרים פשימים, עכ"ח שז"ס הוא וצ"ל אלף תס"ב ליטרון ומ' פשימים כמו שהגיה הח"צ. והחז"י כפה"נ לא ראה דברי החוקני הראשונים רק האחרונים, וכ' משקל הפשימים מבני לוי, כי לא ידעתי רק עפ"ח כל ליטרא משקל ס' סלעים ורביע בקירוב, כי זהב התנופה הי' ... וכבר של קדש ... והנה לטראות החוקוני כפל לטראות דידן בקירוב, ואני איננו חושדו שנעלם ממנו בעת ההיא חשבון רז"ל שכנה של קדש כפול הי', עש"ל — ולו ראה דברי החוקני הראשונים, ידע כי הפשיט שלו הוא $\frac{5}{6}$ דינר, וכי משקל הליטרא שלו הוא ס' שקלים מכון, וכי אין מקום כלל לחשדו שנעלם ממנו חשבון חז"ל. עיין שם ושם בפנים. —

כרית (בעל התוס'), דכתובה היא במעות צורי, ומגדיל מעט. שיעור הסלע משיעור רית ושפיר כי מהר"ל דאפילו לדידי די ב"י והובים, עיין בפנים. — ואל תפליג דבר זה שהרי כי בתשובות מהר"ם"ב ארוכות סי' רסח (הובא בהגהות מיימוני להל' אישות סי' י"ז, וכד"ה בכורות פ"ח אות כא) וז"ל נעהק ממכתב ר"ת שאין המנה שוה זקוק, ולא פדיון הנזן חושש זקוק. ואיך כי האגודה בשם ר"ת שהמנה הוא זקוק? ועכ"ה ששני ר"ת שונים הם, והתימא על כל הגאונים הנ"ל שלא הרגישו בזה קס. —

ליטרא ציפורי. נזכרה א"פ בתלמוד ולא נתבאר אם היא גדולה מסתם ליטרא הנוכרת בתלמוד (השוה לקי' זו) או קטנה ממנה, ובשי"ח עי' ציפורי כתב שמכתובות קיא, ב משמע שהיא גדולה מסתם ליטרא, ואין אני רואה שם שום משמעות לזה, בכ"ז כיון שבציפורי היו המדות גדולות מבשאי המקומות (מלבד במבר'י, ע"ע קב מברני) מסהר שנים המשקלות היו שם כבדות משאר המשקלות, לפי שעפ"ר המדות והמשקלות נערכים זל"ז. — עוד כי ובירוש' ביק פ"ט ה"ה איתא שליטרא של ציפורי קטנה ממת (ו) מבריא בערך חומש, אבל אין זכר שם לליטראות רק למדות, ועי"י מה שכתבתי בעי' קב מברני. —

לימין. מלים מין מטבע, והיא שוה אל הלומא היונית ע"ע. לימין מדה גסה מלימין ולמטה מדה דקה תוספתא דמאי סופ"ב ובירוש' שם איתא טמן מדה דקה מן הטמן ולמעלה מדה גסה, וכי הפ"ט שהוא הטמן הנוכרת בפ"ק דקרושין ה"א: שני טמין ניצים, — אבל שם הגרסא שמין, וכן העתיק הפ"ט בעצמו שם. והר"ש כדמאי שם גורס גם בירוש' לימין. —

לקן. אף ר"י ור"ל מרין מותר ללות דינרין בדינרין קרם בקרם שרי לקן בלקן אסור ירוש' בי"ט פ"ד ה"א קסא) החהרצ"פ ח"א דף 69 הביא שהח"צ כי שהדינר זהב נחלק על 62.5 לקן, והוא לא ידע מני"ל הא והדבר מפורש בירוש' לדעת החצ"ים (ואולי כ"ה גם בחסדי דוד, עיין הגיון אר"י תוספתא מע"ש פ"ד, כי

זקוק, ואיכ היינו יכולים למצוא שיעור הליטרא והזקוק שלו ביני' ובי' (עיין לקמן) אבל לא מצאתי במהר"י הא דלר"ת מנה הוא זקוק.

ואנכי סבור הייתי לדמות מלתא למלתא דהרי מדברי המהר"י הנזכרים רואים אנחנו כי ליטרא וזקוק חד הוא, וע"ש שכי שכא"א מהם הי' ו' זהובים ביטוי (מתחלה), ומהר"ל סי' ע"ז כי בשם האגודה (והובא בר"מ יוד"ע סי' שה) דמנה פ"י ר"ת דהיה זקוק כסף ומאתים כי זקוקים, נמצאו כשנותנים לבתולה עשרה זהובים הרי זה לא פחתו ע"ש, והוא דמנה או זקוק הם ה' זהובים. ומסתבר דהליטרא והזקוק של מהר"י הם המנה והזקוק של האגודה והמהר"ל, רק שבימי מהר"י הוול מעט הוהוב (כמו שהוול שוב אח"כ ופחתו אורו, ע"ש בפנים). ואחרי שהמנה דר"ת הוא לדעת הריב"א והכפ"פ המחצה ממנה של רש"י הכת י"ב אונקיות (ע"ע דינר), שמי"ט כי הליטרא (והזקוק) של המהר"י (והאגודה) הן בני' ו' אונקיות קנה"י. והח"י שתפס כפ"ה לדבר מוחלט שמשקל סלע הוא חצי אונקיא הוכיח מדברי המהר"י ע"פ הדברים שהביא משמו, ושהעתיקתו לעיל, שסובר שכונת האגודה לליטרא בת י"ב אונקיות. אבל לדעת הריב"א והכפ"פ אין הדבר כן. ואם כי לפי מה שכתבתי בעי' דינר אין דבריהם מוכרחים, גם אפשר שלא ידע מדברי הריב"א כי לא נרפס ערוין ביטוי — אבל עכ"פ בעצמו מביא (בסוף ד"ה השנה יוד) דברי הכפ"פ וודאי ראה שם שלדעתו שיעור ר"ת הוא רביע אונקיא לסלע קנה"י. ואני תמה על הרב, אשר לא קמץ בכל ההשבה בדברים, איך עבר על זה בשהיקה, וע"ש שסיום ומ"ט חשבונו צ"ע. ואם כונתו שחשבונו הכפ"פ צ"ע ג"כ קצר כמקום שהי' לו להאריך. וע"ע סלע מה שכתבתי ע"ד הכפ"פ הללון.

אכן הד"פ הבי"ש ועוד רבים סוברים שהזקוק של ר"ת הובא באגודה ושל מהר"ל הוא (לא ו') ולא י"ב אלא) ח' אונקיות, ועכ"ה שר"ת של האגודה איננו רבינו יעקב נכד רש"י (בעל התוס' וספר הישר) אלא ר"ת אחר. ואולי הוא הר"י מאורליינש (שנקרא ג"כ ר"ת, עיין סדה"ד במפתחות ח"א) וכי גם הוא סובר

קנה"י וכבר זכרתי ליטרא כזו בעי' זין ובעי' לוג, ובהערה קעה ועכ"פ — קנה"י דהיינו לפ"ה הכפ"פ, שורגש אחד וח' משוטים, או ג' דרהם ושלוש בקירוב, עי"י שם ובמה שכתבתי בעי' סלע, ובתו"י שם (ברפוס סדילקאב אשר לפני) איתא שהשיעור (לר"ת) הוא ח' שורגש ד' משוטים והם חצי אונקיא והוא ו' דרהם ורביעי, עכ"ל. אבל השיעורים, חצי אונקיא, ו' דרהם ורביעי הוא לרש"י ע"ש ועי' סלע. והחשבון, ח' שורגש ור"ט יותר הדברים שהביא שם מהכפ"פ משושים ומשועים. והרבה הי' לי לדקדק בהם, אלא שאין בידי המהרורא בתרא של הנ"ש אשר עליו נבנה כל התשובה, והדפוס הנ"ל משובש מאד עד כי קשה לדעת מה לתלות בטהר"ם ומה בהמחבר, לכן משכתי ידו מזה. — קס) ועיין חו"י סי' א' שרצה לאמר ששיעור ר"ת שבאגודה הוא לטנה מדינה, רק הי' קשה לו הא ר"ת הוא הסובר דכתובה במעות צורי, ולכן סבר להגיה ר"ת במקום ר"ת, אך לא מלאו לבו לשבש את הספרים, ולפי מה שכתבתי לא הי' צורך לשבש הספרים רק לאמר כי ר"ת אחר הוא. בכ"ז בפי' דברי האגודה מסתבר ע"פ מה שכתבתי בעי' זהב — כמו שכתבתי בפנים ועיין חו"י דגם הוא נזכר אח"כ רע"כ שיעור האגודה הוא במעות צורי. — קסא) הפ"ט מפרש כבולה חרא מלתא הוא, דהא דמותו ללות דינרין בדינרין היינו קרם בקרם, אבל לא לקן בלקן, ומפרש שקרם זקן לשון משקל ומשקלות הן ע"ש, ולדעתי דבריו דחוקים. והג"ד שהוא ענין בפני עצמו שמתחלה אמר שרי' ור"ל מורים ששרי' ללות ד"ז בר"ז, ואח"כ אמר הירוש' דינר כסף (ע"ע קרם) בר"כ שרי' (עיין בכלי בי"ט מה, א) אבל לקן בלקן (מטבע לקן במטבע לקן) אסור משום דהיה כמו פרי. ואולי הי' הלקן של נחשת או כסף סיגים (עיי' בסוגי' שם ובש"ע יוד"ע סי' קסב) אכן מדברי הח"ד והחצ"ים שהבאתי לקמן בפנים משמע שסוברים שהוא מעה כסף. ואולי סובר הירוש' כאן דגם המעה אע"פ שהיא של כסף משהנה שיעורה מוליג, ככאן דסבר בירוש' ריש קרושין כספא זליל כספא יקר ע"ש. —

גיב דלתך הוא חצי כור

מ.

מאתים כבר מצינו ככהיק כשמדברים ממשקל או ממבוע הרגיל משממים את שם המשקל והממבוע ומזכירים רק את המספר כמו מר דרור חמש מאות שמות ל-כג שלא זכרו רק המספר חמש מאות ולא שם המשקל (שקלים או מנים ע"ע מנה), וכן וימד שש שעורים רות ד-מו, נשמט לדעת התרגום והמדרש, שם המדה (סאים)-וכן נהגו הסופרים היונים והרומים, גם חכמי המשנה. ולפי שבימיהם היה הדינר הממבוע הרגילה לכן עפ"ר במספר שהם כונתם אל הדינר. וכן נמצא הר"פ במו"ג מאתים שהם ופירושו שהי מאות דינר או זוז. כמו שור שזה מאתים... זה נוטל מנה וזה הנוטל מנה, כ"ק פ"ד מ"א והרבה כיצא בזה. ומאתים דבלים דקרא שמ"א בה-יח ת"י ומאתן מנן דבילתא, ואולי ידע המתרגם שאו היתה המנה המשקל הרגיל.-והירושי והת"י חשבו גם המשקלות דקרא דשמות הנ"ל למנים וע"ע מנה מה שכתבתי בזה. - מהלך יום. עיי' דרך יום.

מזדיא. מעשה ועמדו מ' מודיות בדינר, נחמר השער מזדיא אחת גמין נח, חד מזדיא דדינרין אס"ר פ"ב ובירושי כ"ק פ"ה הליה איתא מודי מודי, ובפסחים פ"ג הל"א: מודיה. ואיתה עירובין פג, א שיגר כוניוס לרבי מודיא דקונדים דמן נאוסא קסב) ושיעור רבי מאתן ושבע עשרה בעין, ושאל התלמוד הא סאה דהיכא? והשיבו דציפורי, והנה סאה ציפורית היא $207 \frac{9}{25}$ ביצים, רק לפי שבימי רבי נתקטנו הביצים בחלק אחד מבי עלינו להוסיף עוד $10 \frac{49}{125} = (1/20 \times 207 \frac{9}{25})$ והיון בסך הכל $217 \frac{91}{125}$, והשברים $91/125$ כיון דלא היו ביצה שלמה לא קחשיב. ע"ש בפנים. -

ומקור השם לדעת חהלי"ש הוא מליו"ר $\mu\delta\iota\omicron\varsigma$ שם מדה לתבואה אבל המדה היונית והרומית הלזו היתה רק מ"ז לוג (סקסטריום) משא"כ וסאה שהיא כ"ד לוג? -אכן גם הירוניטוס ואודר כתבו שהכור, שהוא לי סאה, הוא שלשים מדיום (כאקה דף 269) נמצא שהמדיום הוא סאה, ואולי תהי' מכאן ראוי שתוך מדה היבש היא $\frac{2}{3}$ סתוך מדה הלח ע"ע בת, ושפיר הוה הוך הסאה רק $(24 \cdot \frac{2}{3}) = 16$ לוג, ונאף שהמודיא היונית והרומית היא שוה להסאה המדברית שהיא אימלקית, ע"ע לוג, משא"כ המודיא דרבי שהיא ציפורית כמבואר לעיל? לא קשה כ"כ, כי אפשר שגם אחי שהוסיפו על המדות נקראו בשמות שקראון מרם שהוסיפו עליהן כמו השמות לוג קב סאה ועורן. - מוסמים, איסר ב' מוסמיס, מסמס ב' קונטרונקין קדושין יב,א, ירושל' ריש קדושין, תוספתא ב"ב פ"ה, נמצא שהמוסמים, הוא חצי איסר ושוה לפ"ו בערכו אל סמס (Semas) רוכי שהוא ג"כ חצי איסר

כי אין הח"ד ת"י. - וכעין זה כמדומה לי הוא בספר ניר בשם המפרש) דבתוספתא שם איתא המצרף דינר זהב... ה"י מוליכו (את הד"ו של מע"ש) ממקום למקום משתכר (וכן הוגה) עליו (על הדינר של מע"ש) יותר על שווהו רביעית, רצ"ל רביעית ממה שירויח שייך למע"ש, והשאר לבעלים, עיין מפרשים. וע"ז שאלו בירושי מע"ש פ"ד ה"א איך עבירא איך הוא אופן הריוח) ומשיב לכשל: דינרא הכא בתרין אלפין ובארבאל בתרין אלפין ולקן, והוא בעי מיהן חמשין דיבוא ומיסק דיהיב לו הכא בתרין אלפין וחמשין דיבוא. וכונה הדברים, אם כאן נותנים ע' דינ' 2000 ממבועה קטנות ובארבאל נותנים 2000 עם עוד לקן, ויש לו הכא 600,000 מ"ק שצריך להעלותן לארבאל יוכל לצרף כאן את המ"ק $\frac{600,000}{2000}$ על ר"ג דינרי זהב ויקבל עבורם בארבאל 250 (2000 מ"ק $\frac{1}{4}$ לקן) דהיינו 500,000 מ"ק $\frac{1}{4}$ לקן, ולפי ההוספתא הנ"ל שייך $\frac{1}{4}$ מהריוח דהיינו $(250 \times \frac{1}{4}) = 62,5$ לקן להמע"ש, וקאמר הירושי שצריך לתן עבורן להמע"ש 2000 מ"ק, שהוא דינר זהב, כאמור, נמצא שהד"ו הוא 62,5 לקן. כמו שבי הח"צ. - אלא שנעלם ממנו מה הנה המ"ק אשר 2000 מהן שוים אל ד"ו? ואיזה ד"ו הוא? - והנאון בח"ד כפי שהביא בשמו ההג"א כי שהלקן הוא לי"ב פרוטות, מעה, וכן דעת החצ"ם ששמו מוכיח עליו שהוא סל"י $\lambda\alpha\chi\omega\nu$ לבן, וכהאספר שפירושו ג"כ לבן (ע"ע) כן גם הוא שוה למעה, נמצא כי 2000 מ"ק השוין אל 62,5 לקן הם פרוטות (כי $62,5 \times 32 = 2000$) וע"כ שהד"ו הנוכר כאן בירושי איננו סתם ד"ו השוה 4800 פרוטות, - ואולי הוא הר"ו קורדיינא, עיין הערה צה. אכן להחצ"פ פ"י אחר בירושי.

וראיתי להעיר על מה שהקשה החצ"פ על הפירוש הנאמר לעיל דהא לא מירי התם ממעות (מדינרי זהב) רק מהתבואה, - שלפני הרין האמור איתא בתוספתא המצרף ד"ו.. וע"ז אמרו אח"כ ה"י מוליכו, כמו שהעתיקו לעיל, הרי דממעות מירי. -

לתך. נזכר רק פ"א במקרא חסר שעורים ולתך שעורים הושע ג-ב, וא"פ במו"ג, כמו כור תבואה לי בידך אין לך בידי אלא לתך שבועות פ"ו מ"א. ודעת כל המפרשים: ערוך רמב"ם בפיה"מ פ"ה דהמיד ויהיה הלי ערכין פ"ב ה"ד, רש"י ב"ם ק"א רשב"ם ב"ב ק"א ור"ן ור"ם שהוא חצי כור וכן תרגמה הוואלגאטא והירוניטוס (נויונער II 42). ומהא דאיתה שבועות מנא, כור תבואה י"ל בידך... אין לך בידי אלא לתך... מנורה בת י' ליטרין ילבי' אין לך אלא בת ה' ליטרין, משמע ג"כ כשם שה' ליטרין הוא המחצה מ"י כן לתך הוא המחצה מסאה וכן משמע כסוגיות התלמוד ב"ם פ"א בסוגי' דהבאה משא, ועיין רש"י הושע שם סה שהביא בשם רס"ג דמוכר משם

קסב) רש"י כ' מודיא קונדמא שם חסאה, דמן נאוסא מאותו מקום, ולכאור' צ"ע מאי שאל תלמודא הא סאה דהיכא, הא אסר שהיא מן נאוסא? - ואולי משום דמרח רבי לשער מדה. שמי"ם דרצה להשוותה לאיזה מדה של א"י. - וי"ג קונרס $\alpha\iota\tau\alpha\rho\alpha$ ארטיאקקטו, שם פרי, ולפ"ז יש לפרש דמן נאוסא שב על הקונרס, רצ"ל דהקונרסין היו מן נאוסא ולא המודיא. -